ΛΑΣΣΑΝΕΙΟΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ

ΚΡΙΣΙΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ ΕΝ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΑΙΘΟΥΣΗ

ΤΟΥ

ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΤΗ 18 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1891

ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΙΣΗΓΗΤΟΥ

ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ ΚΑΖΑΖΗ

827
351
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΙΤΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΙΓΓΛΕΣΗ
1892

ΛΑΣΑΝΕΙΟΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ

827

ΚΡΙΣΙΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ ΕΝ ΤΗι ΜΕΓΑΛΗι ΑΙΘΟΥΣΗι

ΤΟΥ

ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΤΗι 18 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1891

ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΙΣΗΓΗΤΟΥ

ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ ΚΑΖΑΖΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΙΓΓΛΕΣΗ

1892

ΓΑΛΛΟΣ ἠθικολόγος ἀπεφαίνετο πρό τινων ἐτῶν: «Ἄλλοτε ἡ κοινωνία ἐπέδρα ἐπὶ τῶν βιβλίων· σήμερον δὲ τὰ βιβλία ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς κοινωνίας.» Ἀμφιβάλλω, ἂν ἡ γνώμη αὕτη φέρῃ τὸ κῦρος τῶν δεδομένων. Ὅ τι ὅμως ἀληθὲς πάλαι τε καὶ νῦν εἶνε, ὅτι πᾶσα κοινωνία ἐπιθέτει τὴν ἑαυτῆς σφραγῖδα ἐπὶ τῶν πνευματικῶν προϊόντων τῆς ἐποχῆς, σφραγῖδα ὁτὲ μὲν ἀμυδράν, ὁτὲ δ' ἐναργεστέραν· ἀλλ' ἀείποτε ἡ ἐπίδρασις τούτων ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιέχοντος εἶνε κατάδηλος. Πᾶσα ἰδέα, δι' οἱαςδήποτε καὶ ἂν περιβάλληται μορφῆς, δὲν ἀποκαλύπτεται αὐθαιρέτως, ἄνευ λογικῆς καὶ ἱστορικῆς αἰτίας, οὐδ' εἶνε ξένη πρὸς τὸν αἰῶνα· ἀλλ' ἐπίσης ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς, ὅσον καὶ ἂν ποικίλα παρεμβάλλωνται προσκόμματα, δὲν δύναται νὰ μηδενισθῇ καθ' ὁλοκληρίαν.

Τούτου βεβαιουμένου ἐκ τῶν δεδομένων τῆς κοινοτέρας παρατηρήσεως, πᾶσα πνευματικὴ δημιουργία πρέπει πρωτίστως ν' ἀποβλέπῃ εἰς ἀγαθὴν ἐπίδρασιν, εἰς ὑπέρτερον κοινωνικὸν σκοπόν. Οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ συγγραφεύς, οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ πνευματικὸς δημιουργὸς δὲν εἶνε κερδοσκοπικός τις

βιομήχανος ἢ ρωποπώλης, ἀλλ' ἱερεὺς τῆς ὑψίστης ἰδέας τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ· αἰσθάνεται, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ συγκεντροῦται τὸ αἴσθημα τοῦ πέριξ κόσμου· σκέπτεται, καὶ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ αὐτοῦ λειτουργεῖ ἡ σκέψις τῆς συγχρόνου γενεᾶς· λυπεῖται ἢ χαίρει, καταρᾶται ἢ εὐλογεῖ, μισεῖ ἢ ἀγαπᾷ, χλευάζει ἢ γεραίρει· διὰ πᾶν ὅ τι πράττει, προσπαθεῖ ἵνα ἐξεγείρῃ καὶ ἐξευγενίσῃ τὰ πέριξ αἰσθήματα καὶ πάθη.

Ἂν τοῦτο ἦνε ἀληθὲς ὡς πρὸς τὰ πνευματικὰ ἐν γένει προϊόντα, πρέπει ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς κεκτημένον κῦρος ἀναμφισβητήτου ἀληθείας προκειμένου περὶ τῶν προϊόντων τῆς δραματικῆς τέχνης. Τὸ δρᾶμα εἶνε τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς, τὸ εἰσδῦον βαθύτερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον εἰς τὰ ἔγκατα τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἵν' ἀποκαλύψῃ τὰ ἀπόρρητα αὐτῆς, τὰ ρίψῃ ἐπὶ τῆς δημοσίας σκηνῆς, παραστήσῃ τὴν ποικίλην αὐτῶν ἐνέργειαν καὶ ἐξέλιξιν. Ἀλλαχοῦ αἱ ἰδέαι, τὰ πάθη, τὰ αἰσθήματα ἔχουσί τι τὸ ἀπαθές, ἀλλ' ἐν τῷ δράματι πάντα ταῦτα λαμβάνουσι σάρκα καὶ ὑπόστασιν. Ἡ δραματικὴ τέχνη εἶνε ἡ μυσταγωγὸς ἱέρεια τῶν ἰδεῶν ἐλευθέρου βίου, προφῆτις, ἥτις θέλει ἐμπνεύσῃ τὰ δίκαια τῆς ἀνθρωπίνης ἰδέας, τὸν ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῶν γενναίων πράξεων, τὸν θαυμασμὸν ὑπὲρ τῶν ἱερῶν ἀφοσιώσεων. Αὕτη, κρατοῦσα ἀνὰ χεῖρας τὸ μαγικὸν *καλειδοσκόπιον*, θέλει ἐπιδείξῃ πᾶν ὅ τι εὐγενὲς καὶ ὡραῖον, τὸν ἔρωτα καὶ τὴν μητρικὴν στοργήν, τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, ἀλλὰ συγχρόνως θέλει παραστήσῃ τὰ μυσαρὰ ἔνστικτα, τὰ ἀνόσια πάθη, ἅτινα καθιστᾶσι πολλάκις τὸν ἄνθρωπον θηριωδέστερον τοῦ θηρίου· θέλει ἐπικαλεσθῇ ὑπὲρ τῶν πρώτων τὸν θαυμασμόν, τὸν ζῆλον, τὴν μίμησιν· κατὰ δὲ τῶν δευτέρων τὴν ἀποστροφὴν καὶ τὸ μῖσος.

Ὅτε ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἐπεράτου τὴν ἐπικὴν καὶ λυρικὴν τοῦ ἱστορικοῦ βίου περίοδον, νεαι δὲ ἰδέαι καὶ ροπαὶ ἀπεκα-

λύπτοντο ἐν τῇ δράσει αὐτῆς, ἐπήργετο τὸ δρᾶμα ἵνα ἐπικυρώσῃ καὶ ἐπιστέψῃ τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν αὐτῆς ἐξέλιξιν. Ἡ ἀργαία τάξις ἐξέπιπτεν ἤδη, ὑπὸ δὲ τοὺς οἰωνοὺς τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, αὐτοβουλοτέρου καὶ ἐλευθεροτέρου, νέος κόσμος ἐνεφανίζετο ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς.

Ἡ φιλοσοφία εἶχε καταστῇ ἤδη ἡ πρώτη ἱέρεια τῆς κοινωνίας. Ἀπὸ τῶν ἐρειπίων θεοκρατικοῦ καὶ μοναρχικοῦ καθεστῶτος ἀναπτύσσεται ἡ νέα τῶν Ἑλλήνων πολιτεία, ἧς ἄκρον ἄωτον καθίσταται τὸ ἰοστέφανον τῆς Παλλάδος ἄστυ, τῆς *Ἑλλάδος ἡ Ἑλλάς*. Ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ δημιουργεῖται τὸ ἑλληνικὸν δρᾶμα, ἀπαράμιλλος ἐκδήλωσις τῆς νέας τάξεως, μικρόκοσμος, ἐφ' οὗ προσέρχονται πρὸς ἀγῶνα ποικίλα ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ στοιχεῖα, ἀντίμαχα, ἀλλὰ πάντα συντελεστικὰ τοῦ σκοποῦ τῆς κοινωνικῆς *καθάρσεως*. Ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Διονυσίων ἡ παλαιὰ θρησκευτικὴ ἰδέα εἶχεν εἰπῇ τὸ ὕστατον αὐτῆς ῥῆμα, καὶ ἤδη ἀντικαθίσταται ὑπὸ τῆς τραγῳδίας, ὑφισταμένης κατὰ πρῶτον τὴν ἐπίδρασιν τῆς θείας *Ἄτης*, ἀλλ' ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου γινομένης ἀνθρωπινωτέρας. Ἂν ὁ μέγας Αἰσχύλος, «ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων πυργώσας ῥήματα σεμνὰ καὶ κοσμήσας τραγικὸν *λῆρον*», κύπτει ἔτι ὑπὸ τοὺς νόμους τῆς θείας παραδόσεως, μόλις διαμαρτυρόμενος κατ' αὐτῆς διὰ τοῦ Προμηθέως, ὁ νεανίας ἐκεῖνος, ὁ θεσπέσιος ψάλτης τοῦ Κολωνοῦ, ὁ δραματοποιήσας τὴν σύγκρουσιν τῶν ἀπολύτων καὶ θετικῶν νόμων, λαμβάνει τὸ γέρας τῆς νίκης ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς ἐκστρατείας ἐπανακάμψαντος νικηφόρου στρατηγοῦ Κίμωνος, ἀποσείων τὸν ζυγὸν τῆς ὑπερφυσικῆς ἀνάγκης καὶ κηρύττων τὸ δίκαιον καὶ τὴν πραγματικότητα τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας.

Τοιαύτην ἔχει ἀφετηρίαν τὸ ἀρχαῖον δρᾶμα. Δημιουργηθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θρησκευτικῆς ἰδέας, ἀναπτύσσεται μετὰ ταῦτα κατὰ νέους ἠθικοὺς καὶ κοινωνικοὺς νόμους. Ὅπως τοῦτο ἐγεννᾶτο ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΙΤΣ

τοῦ Διονύσου πομπῆς, οὕτως ἐξήρχετο καὶ τὸ νεώτερον δρᾶμα ἀπὸ τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος, ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν καὶ ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῶν γεγονότων τούτων ἐξεδηλοῦτο διὰ τοῦ *Μυστηρίου* τοῦ μέσου αἰῶνος, εἰσερχόμενον εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὸν βίον τῶν νεωτέρων λαῶν διὰ τῶν μεγάλων αὐτῶν δραματουργῶν.

Διαφέρουσι βεβαίως καὶ κατὰ μορφὴν καὶ κατὰ πλοκὴν ἐν πολλοῖς τό τε ἀρχαῖον καὶ τὸ νεώτερον δρᾶμα. Τὸ πρῶτον δὲν ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς σφαίρας τοῦ ἄστεως, ὁ δὲ ὁρίζων αὐτοῦ διατελεῖ περιωρισμένος· εἶνε ἡ ἐξέλιξις τραγικοῦ συμβάντος ἢ ἠθικῆς ἰδέας, ἡ παράστασις τῶν περιπετειῶν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς οἰκογενείας· ὁμοιάζει πρὸς τὸν δώριον ρυθμὸν ἐν τῇ αὐστηροτάτῃ μορφῇ. Τοὐναντίον τὸ νεώτερον δρᾶμα εἶνε ἡ ἐκδήλωτις εὐρυτέρας ἰδέας· τὰ ὅρια τοῦ ἄστεως εἶνε στενὰ δι' αὐτό, ὡς εἶνε ἀνεπαρκῆ τὰ ὅρια τῆς ἑνότητος τοῦ χρόνου. Ἂν ἐκεῖνο εἶνε ὁ δώριος Ναός, τοῦτο εἶνε ἡ γοτθικὴ Μητρόπολις. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ταύτην καὶ ὑπ' ἐκείνην τὴν μορφὴν τό τε ἀρχαῖον καὶ τὸ νεώτερον δρᾶμα ἀποστολὴν ἔσχον καὶ ἔχουσι κοινωνικὴν καὶ γενναίαν, νὰ συνεχίσωσι τὸ ἔργον τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, ὑπὸ διαφόρους δὲ οἰωνοὺς καὶ δι' ἀλλοίων τρόπων νὰ ἐμπεδώσωσι τὸ αἴσθημα τῆς ἠθικῆς ἐν τῇ συνειδήσει τῶν τε ἀτόμων καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Πλέον ἢ ἅπαξ ἐρρήθη ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, ὅτι τὸ δρᾶμα καὶ σὺν αὐτῷ τὸ θέατρον διεκδικοῦσι μεγάλην ἀποστολήν, ὅτι δὲν ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν παραυτίκα τέρψιν καὶ τὴν ἡδονὴν τῶν αἰσθήσεων, ἐπιδιώκουσι δὲ ἀνώτερον καὶ εὐγενέστερον, ἐθνικώτερον σκοπόν.

Ἄλλοι λαοί, ὑπὸ διαφόρους ἐργαζόμενοι συνθήκας, δυνατὸν νὰ μὴ ἀποδίδωσιν εἰς τὸ δρᾶμα τὸν ἐθνικὸν ἐκεῖνον χαρακτῆρα, ὃν ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ ἀξιοῦμεν. Δυνατὸν δι' αὐτοὺς νὰ ἐπιδιώκῃ τοῦτο κοσμοπολικώτερον σκοπόν. Ἀλλὰ

δι' ἡμᾶς ἔχει καὶ πρέπει νὰ ἔχῃ ἕνεκα τῶν χαλεπῶν καιρῶν, καθ' οὓς ζῶμεν, διάφορον ἀποστολήν, δημιουργικήν, ἐθνοποιὸν καὶ ἠθοποιόν, διδάσκον τὰ μεγάλα παραγγέλματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φιλοπατρίας. Ἡμεῖς ἀναμένομεν ν' ἀκούσωμεν παρὰ τοῦ ἐθνικοῦ δραματουργοῦ οὐχὶ τὰς περιπετείας χαύνου ἔρωτος, οὐχὶ ραδιουργίας καὶ ἀθλιότητας διεφθαρμένου βίου, ἀλλὰ τὸ βροντόφωνον *ἐλελεῦ* τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Καὶ ἐνῷ τὸ θέατρον θέλει ἀποκαλύπτῃ ἡμῖν ἐν τῷ βάθει τῆς σκηνῆς τὰς κορυφὰς τοῦ θείου Ὀλύμπου, ἢ τοὺς ὁρίζοντας τῆς περιποθήτου Ροδόπης κινδυνευούσης, θέλει ἀντηχῇ ἀνὰ πᾶσαν τὴν σκηνὴν ἡ φιλόπατρις ἐπίκλησις τοῦ ψάλτου τῶν Σαλαμινομάχων:

«Ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε,
ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ
παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῴων ἕδη,
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών».

Τὸ ἐθνικὸν θέατρον εἶνε καὶ ὀφείλει νὰ ᾖνε ἐθνικὸν σχολεῖον. Ὅ τι παρέστησεν ἄλλοτε ὁ Λουκιανὸς λέγοντα τὸν Ἀθηναῖον Σόλωνα εἰς τὸν Σκύθην Ἀνάχαρσιν εἶνε καὶ ἔσται αἰωνία ἀλήθεια ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ, ἐθνικὴν συνείδησιν κεκτημένῳ. «Καὶ μέν τοι καὶ ἐς τὸ θέατρον συνάγοντες δημοσίᾳ παιδεύομεν ὑπὸ κωμῳδίαις καὶ τραγῳδίαις ἀρετάς τε ἀνδρῶν παλαιῶν καὶ κακίας θεωμένους, ὡς τῶν μὲν ἀποτρέποιντο, ἐπ' ἐκεῖνα δὲ σπεύδοιεν. Τοῖς δέ γε κωμῳδοῖς καὶ ἀποσκώπτειν καὶ λοιδορεῖσθαι ἀφίεμεν ἐς τοὺς πολίτας, οὓς ἂν αἰσχρὰ καὶ ἀνάξια τῆς πόλεως ἐπιτηδεύοντας αἴσθωνται, αὐτῶν τε ἐκείνων χάριν, ἀμείνους γὰρ οὕτω γίγνονται ὀνειδιζόμενοι, καὶ τῶν πολλῶν, ὡς φεύγοιεν τὸν ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις ἔλεγχον»[1].

[1]. Ἀνάχαρσις, 22.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου. Ἡ Πυθία δὲν ἐδίσταζε νὰ παραβάλῃ τοὺς δύο πρωτοστάτας τοῦ ἐθνικοῦ δράματος, τὸν Σοφοκλῆ καὶ τὸν Εὐριπίδην, πρὸς τὸν προφήτην τῆς νέας ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὃν ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ἐπότισε τὸ κώνειον. Ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ ἀθηναϊκοῦ θεάτρου διεξάγεται περφροντισμένως γενναία ἐθνικὴ ἐργασία. Αὐτὴ δὲ ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ ὑπερόχῳ μερίμνῃ πρὸς κατασκευὴν πολιτῶν τελείων, πρὸς ἠθικὴν αὐτῶν διαπαιδαγώγησιν καὶ ψυχαγωγίαν, ἐπινοεῖ τὰ *θεωρικά*. Καὶ ὅτε τοῦ ἑλληνικοῦ χειμάρρου ἡ ὁρμὴ κατελίμπανε τὴν ἀρχικὴν κοίτην καὶ ἔτρεχε πρὸς ξένας χώρας, ἵνα ποτίσῃ διὰ τῶν ναμάτων αὐτοῦ τοὺς πνευματικοὺς αὐτῶν ἀγρούς, τὸ ἑλληνικὸν δρᾶμα καθίστατο μία τῶν θεσπεσιωτάτων ψυχαγωγιῶν τοῦ εἰς τὰ ἀπόρρητα τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως μυουμένου ἤδη βαρβάρου κόσμου. Τότε «Περσῶν καὶ Σουσιανῶν καὶ Γεδρωσίων παῖδες τὰς Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου τραγῳδίας ᾖδον», ὁ δὲ τελευταῖος οὗτος καθίστατο μετά τινα χρόνον ἐν Ρώμῃ τὸ δημοτικώτατον θέαμα καὶ ἀνάγνωσμα. Θαυμασία ἐπίδρασις! Διότι αἱ ἰδέαι, αἱ σκέψεις, τὰ αἰσθήματα, τὰ πάθη δὲν ἐκδηλοῦνται ἐν μεταφυσικῇ μόνον περιβολῇ, ἀλλὰ λαμβάνουσιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸ αἷμα τῆς ζωῆς, περιβάλλονται σάρκα καὶ ὀστᾶ, μεταμορφοῦνται εἰς ἔμψυχα ὄντα, λαλοῦντα, ἀγωνιζόμενα, πίπτοντα ἢ ἐγειρόμενα, ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ τούτῳ ἀγῶνι διεξάγεται ἡ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ δρᾶσις.

Μόνον διὰ τῆς ἐλευθέρας ζωῆς ἐξελίσσεται ἐν τῷ βίῳ ἡ ἀνθρωπίνη ἰδέα. Ἂν δὲ αἱ λοιπαὶ παραστάσεις τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης δύναντᾶι νὰ καρποφορήσωσι καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν ἐρημικοῦ σπουδαστηρίου, ὡς ἡ σοφία τοῦ πεφημισμένου Φαύστου, τὸ δρᾶμα δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἢ ἐν πλήρει κοινωνικῇ καὶ πολιτικῇ ἐλευθερίᾳ· εἶνε ὁ

τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ πληρέστερος καρπὸς τῆς ποιητικῆς δημιουργίας. Ἡ ἐποποιΐα ἐκλείπει πρωΐμως ἀπὸ τοῦ βίου παντὸς λαοῦ, ὡς ἐκλείπει καὶ ἡ ἐθνικὴ αὐτοῦ συνείδησις, ἡ πίστις πρὸς τὴν ἐν ταῖς πράξεσι τοῦ κόσμου τούτου παρέμβασιν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν. Ἡ λυρικὴ φαντασία ἐξασθενεῖ ὑπὸ προηγμένον πολιτισμόν, εὐθὺς ὡς ἐξασθενήσωσι καὶ τὰ γενεσιουργὰ αἴτια, ὡς τὰ πάθη καὶ τὰ αἰσθήματα ὑποστῶσι τὴν ἐπίδρασιν τοῦ θετικοῦ κοινωνικοῦ περιέχοντος. Ἔν τινι συμποσίῳ Ἄγγλων ποιητῶν ἀπηγγέλλετο ἐν προπόσει τοῦ Keats ἀνάθεμα κατὰ τῆς μνήμης τοῦ Νεύτωνος, ὡς ἐξηγήσαντος δι' ἐπιστημονικῆς ἀναλύσεως τὸ φυσικὸν φαινόμενον τῆς Ἴριδος καὶ καταστρέψαντος ἐς ἀεὶ τὴν ποίησιν αὐτῆς. Εἶνε ἡ διαμαρτύρησις τῆς λυρικῆς ποιήσεως, θρηνούσης ἐπὶ τῇ πτώσει αὐτῆς κατὰ τῶν ἐπιστημονικῶν προόδων τοῦ αἰῶνος.

Βεβαίως πᾶσα νέα κοσμολογικὴ θεωρία ἔχει τὴν προσήκουσαν ποίησιν. Ἂν αὕτη εἶνε ἀνταξία τῶν παλαιοτέρων, τῶν ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν ἄλλων ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων παραχθεισῶν, οὐδὲ δυνατόν, οὐδὲ εὐχερὲς νὰ ὁρισθῇ ὧδε. Ἀλλ' ὅ τι ὀφείλω νὰ παρατηρήσω εἶνε ὅτι τὸ δρᾶμα τυγχάνει ὁ ὡριμώτερος καρπὸς τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως· εἶνε φυτὸν, ἐμψυχωθὲν ὑπὸ τῆς τροφῆς τοῦ γάλακτος τῆς ἐπιστήμης καὶ σὺν αὐτῇ τῆς κοινωνικῆς ἐλευθερίας. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ τοῦ Σωκράτους δὲν παρεκώλυσεν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐκράτυνε τὴν ποιητικὴν δημιουργίαν τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους. Κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἡ μεταρρυθμιστικὴ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἐργασία τοῦ Βάκωνος τοσοῦτον στενῶς σχετίζεται πρὸς τὸ δρᾶμα τοῦ Σαιξπείρου, ὥστε δὲν ἐδίστασαν κριτικοί τινες ν' ἀποδώσωσιν εἰς τὸν πρῶτον δράματα τοῦ δευτέρου τούτου. Τελευτῶντος δὲ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ἀπὸ τίνος ἀφετηρίας ὁρμώμενος συνέγραψεν ὁ Γκαίτης τὸν Φαῦστον ; ἐκ τίνος δυνάμεως ἔλαβε τὸ ποιητι-

κὸν αὐτοῦ δαιμόνιον ὁ ἰδανικώτατος ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων ποιητῶν, ὁ Σχίλλερος, ἢ ἀπὸ τῆς τοῦ Καντίου φιλοσοφίας; Οἱ χαρακτῆρες τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου, τοῦ δὸν Πόζα δὲν εἶνε ἀπηχήσεις τῶν τότε κυκλοφορουσῶν ἐπιστημονικῶν καὶ κοινωνικῶν ἰδεῶν; Οὕτω τὸ δρᾶμα οὐ μόνον δὲν παραβλάπτεται ὑπὸ τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν οἱουδήποτε ἐπὶ ἠθικῶν θεμελίων ἐρειδομένου πολιτισμοῦ, ἀλλ' εἶνε καὶ τὸ ἐντελέστατον αὐτοῦ κατασκεύασμα. Ἐν ἀπαραμίλλῳ ἑνότητι συνδέονται ἀλλήλαις ἡ ποιητικὴ φαντασία καὶ ἡ θετικὴ ἐπιστήμη, ἡ πίστις καὶ ἡ ἔρευνα, ἅτινα πάντα συμπλέκει ἐν ἁρμονίᾳ ἡ τέχνη. Οὕτως, ἐὰν ἡ καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμη εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπαπειλήσῃ τὸ μέλλον τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἀφοῦ περὶ ἐπικῆς οὐδεὶς πλέον λόγος, τὸ δρᾶμα οὐδένα διατρέχει κίνδυνον. Ἐν παντὶ αἰῶνι φέρει ἐν ἑαυτῷ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς συνθέσεως, τὸ δημιουργικὸν δαιμόνιον τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ἅμα τὴν φιλοσοφικὴν νόησιν καὶ ἀνάλυσιν τῶν αἰσθημάτων καὶ παθῶν, ἅτινα θέλει ἀναβιβάσῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς οὐ μόνον πρὸς τέρψιν καὶ ψυχαγωγίαν, ἀλλὰ πρωτίστως πρὸς διδασκαλίαν.

Ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τῆς σκηνῆς δύναται νὰ νοηθῇ τὸ δρᾶμα. Ἔξω τοῦ θεάτρου, ἐν τῇ ψυχρᾷ ἀναγνώσει αὐτοῦ, οἱ δρῶντες χαρακτῆρες εἶνε ἄψυχα ὄντα, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ἀσήμαντον· ἀλλ' ἐπὶ τῆς σκηνῆς λαμβάνει διάφορον φυσιογνωμίαν. Δὲν εὑρισκόμεθα πλέον πρὸ φασμάτων, ἀλλὰ πρὸ τῆς πραγματικότητος διὰ τῆς τέχνης τοῦ ὑποκριτοῦ.

Νομίζω, ὅτι βλέπω τὸν ἀληθινὸν Οἰδίποδα τοῦ ἑλληνικοῦ θρύλου, τὴν πραγματικὴν Μήδειαν, τὸν Ἄμλετον, τὸν Βαλλενστάϊν· παρακολουθῶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν περιπετειῶν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ προσώπου· φρίττω καὶ ἐλεῶ, ἀγαπῶ καὶ μισῶ· δὲν εἶμαι ἁπλοῦς θεατής, μετέχω τῆς δράσεως, ἣν ὁ ποιητὴς ἔρριψεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς· τότε δὲ μόνον κατανοῶ αὐτόν, εἰσδύων ἅμα εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἀνθρωπίνης

εἰμαρμένης. Οὕτως ὁ Σαιξπεῖρος ἔμενεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀφανὴς ἢ παρεγνωρισμένος, μέχρις οὗ ἀνῆλθεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ ὑποκριτὴς Garrik, ἵν' ἀναγεννήσῃ τὸν ποιητὴν ἐν τῇ ἐθνικῇ καὶ τῇ παγκοσμίῳ συνειδήσει.

Ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τῆς ἀποστολῆς ταύτης τοῦ θεάτρου ἡ ἵδρυσις αὐτοῦ ἔσται ἓν τῶν πρωτίστων μελημάτων παντὸς φιλοπάτριδος. Οὔτε ἡ ἐθνικὴ φαντασία, οὔτε αἱ ἐθνικαὶ ἰδέαι ἐξέπεσον ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ ἐπιδράσωσι τελεσφόρως ἐπὶ τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως τοῦ ἑλληνικοῦ. Κατὰ πᾶσαν ἐπέτειον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔαρος ἡ φύσις ὀργᾷ, ἀναθάλλει ὡς τὸ πάλαι, ἕτοιμος εἰς καρποφορίαν. Ὅτε ἡ ἑλληνικὴ μήτηρ δὲν ἀπέθανε, μὴ εἴπωμεν, ὅτι ἀπέθανεν ἡ ἑλληνικὴ διάνοια, ἢ ὅτι ἐσβέσθησαν τὰ αἰσθήματα τῆς ἑλληνικῆς καρδίας. Καὶ ζητήσωμεν τὴν κραταίωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἤθους διὰ τῶν αὐτῶν ἐκείνων παιδευτικῶν τρόπων, δι' ὧν ἐπαιδεύετό ποτε ὑπὸ τῆς τραγῳδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἢ ὑπὸ τῆς κωμῳδίας τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τοῦ Μενάνδρου.

Τοιαῦτα ἐσκέπτετο βεβαίως ὁ εὐγενὴς ἀγωνοθέτης, τιθέμενος ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τὸν δραματικὸν τοῦτον ἀγῶνα. Πραγματικὸς Ἕλλην, ὑπηρετήσας τὴν πατρίδα καὶ ἐν τοῖς κινδύνοις καὶ ἐν τῇ εὐνομίᾳ, ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ ἀληθὴς πρόοδος τῶν λαῶν δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὑλικῆς εὐημερίας, ἀλλὰ πρωτίστως ἐκ τῆς ἐμπεδώσεως ἐθνικοῦ φρονήματος. Τὸ δρᾶμα ἔχει τοιαύτην ἀποστολήν. Τιμὴ ἐκείνοις, οἵτινες δὲν περιωρίσθησαν εἰς ἁπλῆν μόνον τούτου κατανόησιν, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ συντελοῦσιν εἰς ἀνάπτυξιν αὐτοῦ καὶ εὐδοκίμησιν!

Τὸ δεύτερον ἤδη τελεῖται ὁ δραματικὸς οὗτος ἀγών, ἡ δὲ συγκομιδὴ αὐτοῦ καὶ κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ ποιὸν δὲν φαίνεται κατωτέρα τῆς προηγουμένης. Εἴκοσι καὶ πέντε προσῆλθον ἀγωνισταί, ἐξ ὧν δέκα καὶ τρεῖς μὲν ἔπεμψαν τραγῳδίας, δώδεκα δὲ κωμῳδίας. Πάντων τούτων ἀδύνατον νὰ γείνῃ ἡ προσήκουσα ἀνάλυσις, ἅτε μὴ δικαιουμένων ν' ἀξιώσωσι τὴν δάφνην. Περιορισθήσεται ἄρα ἡ κρίσις εἴς τινα μόνον ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ πέντε, τὰ κρείττονα ἐκ τῶν ἀποσταλέντων.

Τὰ σταλέντα ἔργα εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

Τραγῳδίαι

Ἀθηνᾶ καὶ Εὐγένιος· Πατρίς· Θεοδώρα· Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης· ὁ Ποιητής· Ρήγας ὁ Φεραῖος· Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου· Σωφρονία καὶ Ὄλυνθος· ἡ Καπετάνισσα· ἡ Αὐτοκράτειρα Εὐδοκία· Λέων Χαμάρετος· Ὁ Υἱὸς τοῦ Βασιλέως· ἡ Κόρη τῆς Λήμνου.

Κωμῳδίαι

Νεφέλας· A la Dame· Προῖκα· ἡ Χήρα· ἡ Διαθήκη τοῦ Θείου· Ἐπὶ τοῦ Καταστρώματος· Ζαλίστρας· ἡ Ξιππασμένη· τὸ Κορδόνι· Ἄνθρακες· τὸ Ἐπισκεπτήριον· ἡ Ἀλεποῦ.

ΤΡΑΓΩΙΔΙΑΙ

Σωφρονία καὶ Ὄλινδος

Τὸ δρᾶμα τοῦτο ἐλήφθη ἐξ ἐπεισοδίου τῆς *Ἐλευθερωμένης Ἱερουσαλὴμ* τοῦ Τάσσου, θὰ ἐγίνετο δὲ εὐρυτέρα αὐτοῦ ἀνάλυσις, ἂν ἐστέλλετο πλῆρες εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἀλλά, καθὰ σημειοῖ ὁ ποιητὴς ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι, «ἐκάη ἀπροσδοκήτως τὸ ἀντίγραφον καὶ τὸ πρωτότυπον αὐτοῦ».

Ἐλλειπούσης τῆς πέμπτης πράξεως, ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιληφθῇ τῆς ἀναλύσεως τοῦ ἔργου τούτου, οὐχ ἧττον λαμβάνουσα ὑπ' ὄψει πλεονεκτήματά τινα αὐτοῦ, εὔφημον ποιεῖται μνείαν, παρατηροῦσα μόνον, ὅτι ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ καταστήσῃ τὸν διάλογον φυσικώτερον καὶ νὰ μὴ διώκῃ τὴν ἄκραν ἐν τῇ γλώσσῃ καθαρότητα, παραβλάπτουσαν τὴν ζωὴν τοῦ διαλόγου. Ἐν τέλει παραπέμπει αὐτὸν νὰ μελετήσῃ τὰς ἐν τῇ Ἀμβουργείῳ δραματουργίᾳ παρατηρήσεις τοῦ Λέσσιγκ περὶ δράματος τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ Cronegk. Οὗτος, κατὰ τὸν Λέσσιγκ, ἀπέθανε, πρὶν ἢ γράψῃ τὴν τελευταίαν πρᾶξιν τοῦ δράματος, συμπληρωθέντος παρ' ἄλλου ποιητοῦ. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπεύχεται βεβαίως τὸ τοιοῦτον εἰς τὸν ἡμέτερον ποιητὴν τοῦ Ὀλίνδου, εὐελπιστεῖ δέ, ὅτι διασκευάζων οὗτος ἐπὶ τὸ βέλτιον τὸ ἔργον αὐτοῦ, θὰ παρουσιάσῃ προσεχῶς γενναιότερον προϊόν.

Ἡ Καπετάνισσα

Ἡ σύζυγος τοῦ Κομνᾶ Τράκα, καπετάνιου τῆς Λιάκουρας, Βασιλική, εἶχε παραδοθῇ εἰς τοὺς Τούρκους ἑκουσίως

ὡς ὅμηρος περὶ τὰ τέλη τῆς Ἑλλην. ἐπαναστάσεως, ἵνα μὴ οὗτοι φονεύσωσι γυναῖκας καὶ παῖδας τῆς ἐπαρχίας. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ἐν τῷ οἴκῳ τέκνον αὐτῆς ἀσθενεῖ καὶ θνήσκει. Ἡ Καπετάνισσα, παρὰ τὰ συμπεφωνημένα, ἐπειράθη νὰ ἐξέλθῃ τοῦ φρουρίου, ἐν ᾧ ἐφυλάσσετο ὡς ὅμηρος, ἀλλ' ἀνεκαλύφθη καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀποδείξασα ἡρωϊσμὸν Ἑλληνίδος.

Ἡ πλοκὴ τῆς τραγῳδίας ταύτης εἶνε ἁπλουστάτη, ἀλλ' ἐλλείπουσιν ἀπ' αὐτῆς ἀκριβῶς τὰ στοιχεῖα τῆς τραγῳδίας· δύναται νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον ὡς ἀπόσπασμα ἐπικῆς διηγήσεως. Οὔτε ἠθοποιία ὑπάρχει ἐν αὐτῇ, οὔτε κάθαρσις. Ἡ δὲ γλῶσσα προσήκει μᾶλλον ἐπικῇ διηγήσει, ἢ δραματικῷ διαλόγῳ· ἀλλ' ἡ φράσις εἶνε γοργή. Ἐπιτυχῶς ἐξεικονίζεται ὁ χαρακτὴρ τῶν χρόνων τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν δρώντων προσώπων. Ὁ χαρακτὴρ ἰδίᾳ τῆς Καπετάνισσας εἶνε εὐγενής, ἐπίσης ὁ τοῦ Κομνᾶ· κρατεῖ παρ' αὐτῷ ζωηρὸν τὸ αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας. Ὁ διάλογος δὲν ἀπέχει τοῦ πιθανοῦ, δὲν εἶνε τετορνευμένος, ἀλλ' ἁπλοῦς καὶ ἀφελής. Τὰ λυρικὰ ᾄσματα δὲν στεροῦνται ποιήσεως, εἰ καὶ ἐνιαχοῦ μονότονα. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχουσα ἡ τραγῳδία αὕτη, κέκτηται πλεονεκτήματά τινα, προκαλεῖ τὴν συγκίνησιν καὶ ἐξεγείρει τὴν φιλοπατρίαν.

Ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία

Ἡ Ἀθηναΐς, κόρη Ἀθηναία, ἕνεκα ἀδίκου διαθήκης τοῦ πατρός, ἦλθεν εἰς Βυζάντιον μετὰ τοῦ θείου Εὐναπίου, ἵνα προσβάλῃ τὴν διαθήκην. Ἀλλ' ἀναγνωρισθεῖσα ὑπὸ τῆς παλαιᾶς φίλης Ἐλπινίκης, εἰσήχθη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ παρουσιάζεται εἰς τὴν ἀδελφὴν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Πουλχερίαν, ἥτις γοητευθεῖσα ἔκ τε τῆς παιδείας καὶ τοῦ κάλλους τῆς Ἀθηναΐδος, ἔδωκεν αὐτὴν σύζυγον εἰς τὸν Θεοδόσιον.

Καὶ ἐπί τινα μὲν χρόνον ἡ συζυγία αὕτη ἦτο εὐδαίμων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἠγάπα περιπαθῶς τὴν Ἀθηναΐδα. Ἀλλ' ἡ εὐτυχία ἐσκιάσθη ἀποτόμως ἕνεκα τοῦ ἀκολούθου γεγονότος. Ἡμέραν τινὰ ἐπαίτης ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐν τῷ ναῷ μῆλον, λέγων :

Πρόσεξε καλά,
ὡς βλέπεις, κάλλος ἔχει ἀνυπέρβλητον,
ἀλλὰ μὴ φύγῃ ἐκ τῶν σῶν χερῶν ποτέ.
Παραίτιον μεγάλης μέλλει πράξεως
νὰ γείνῃ· φύλαξέ το ὅσον δύνασαι.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν αὐτὸ τῇ συζύγῳ Εὐδοκίᾳ, ὡς ἐκλήθη ἡ Ἀθηναΐς, γενομένη Χριστιανή, πρὸς φύλαξιν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ φίλτατος τοῦ Θεοδοσίου φίλος Παυλῖνος ἠσθένησεν ἐπικινδύνως, οἱ δὲ ἰατροὶ εἶπον, ὅτι πρέπει νὰ φάγῃ μῆλα. Ἡ Εὐδοκία, εἰ καὶ μετὰ δυσκολίας, πείθεται εἰς προτροπὰς αὐλικῶν ραδιούργων καὶ στέλλει τὸ μῆλον διὰ τοῦ γελωτοποιοῦ Κανθάρχου εἰς τὸν Παυλῖνον. Τοῦτο ἐκόμισεν ὁ γελωτοποιὸς καθ' ἣν ὥραν ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ παρὰ τῷ ἀσθενεῖ. Ὁ αὐτοκράτωρ ὑπώπτευσεν, ὅτι ἐρωτικὴ σχέσις συνέδεε τὸν φίλον αὐτοῦ μετὰ τῆς συζύγου. Ἔξω φρενῶν ἐπιστρέφει εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ζητεῖ παρὰ τῆς Εὐδοκίας τὸ μῆλον. Αὕτη ἰδοῦσα τὸν αὐτοκράτορα παρωργισμένον, ψεύδεται λέγουσα, ὅτι ἔφαγε τὸ μῆλον. Ἐκ τῆς ἀποκρίσεως ταύτης ἔτι μᾶλλον παρωργίσθη ὁ αὐτοκράτωρ καὶ διατάσσει νὰ φονευθῇ ὁ Παυλῖνος. Ἀλλ' ἀνακαλυφθείσης βραδύτερον τῆς δολοπλοκίας, ὁ αὐτοκράτωρ ἀναλύεται εἰς θρήνους, μόλις δὲ παρηγορεῖται ὑπὸ τῆς σοφῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Πουλχερίας, πρὸς ἣν μεγάλην τρέφει ἀφοσίωσιν καὶ ἐμπιστοσύνην καὶ διατάσσει νὰ γραφῇ εἰκὼν τοῦ ἀδίκως θανατωθέντος, φέρουσα τήν δε τὴν ἐπιγραφήν :

Ὦ βασιλεῖς τοῦ κόσμου, ὅταν κρίνετε,
μὴ σπεύδετε καθόλου· φέρει θάνατον
ταχεῖα κρίσις μ' ἐπιπόλαιον τὸν νοῦν.

Ἡ ἠθικολογικὴ αὕτη τραγῳδία εἶνε σοβαρά, ἔντεχνος ἡ πλοκὴ αὐτῆς, ἡ δὲ ψυχολογία ἱκανῶς τεχνική. Ἡ γλῶσσα εἶνε σεμνή, ἀλλὰ στερεῖται τῆς προσηκούσης δυνάμεως. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ γελωτοποιοῦ Κανθάρχου συμφωνεῖ πρὸς τὰ πρόσωπα τῆς βυζαντιακῆς αὐλῆς. Ὁ Θεοδόσιος εἶνε τέλειος τύπος Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος· εἶνε μὲν ἀγαθός, ἀλλ' εὐάλωτος καὶ ἐπιπόλαιος· παρίσταται ὡς νευρόσπαστον τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, αὐτὸς στερούμενος θελήσεως. Τὰ ὑπὸ τῆς Πουλχερίας περὶ δογμάτων λεγόμενα εἶνε ἐξαίρετα, ἀλλ' ἴσως περιττὰ ἐν τῷ δράματι, ἐκτὸς ἂν παρατηρήσῃ ἡμῖν ὁ ποιητής, ὅτι περὶ ταῦτα κυρίως στρέφεται ὁ βίος τῆς βυζαντιακῆς κοινωνίας. Ὡραῖα διδάγματα πρὸς βασιλεῖς ἀναγράφονται ἐν τῷ δράματι. Ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἡ Πουλχερία εἶνε τὸ δρῶν πρόσωπον καὶ οὐχὶ ἡ φερομένη ἡρωὶς τοῦ δράματος. Κάθαρσις δὲν ὑπάρχει, ἡ δὲ καταστροφὴ ἥκιστα συμφωνεῖ πρὸς τοὺς κανόνας τῆς δραματικῆς τέχνης. Οὕτως ὁ ποιητὴς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πραγματευθεὶς τὴν ὑπόθεσιν ἕνεκα ἠθικολογικῶν τέλεον λόγων, οὐχὶ δὲ ἵνα προκαλέσῃ τὸ τραγικὸν διαφέρον καὶ τὸν ἔλεον. Τοῦτο δὲ καταδείκνυται καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ δράματος ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου διαταχθείσης ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Παυλίνου. Δὲν συναρπάζει βεβαίως, οὐχ ἧττον κινεῖ πολὺ τὸ διαφέρον τοῦ ἀναγνώστου.

Λέων Χαμάρετος

Τοῦ δράματος τούτου ὑπόθεσις εἶνε ὁ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐν Πελοποννήσῳ ἀγὼν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Φράγκων, τῶν πολυωνύμων τυχοδιωκτῶν, οἵτινες πολλαχόθεν

τῆς Δύσεως κατῆλθον εἰς Ἑλλάδα καὶ διήρπασαν οὐκ ὀλίγας τῶν ἐπαρχιῶν τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐν ἔτει 1207 ἐν Ἀνδραβίδᾳ, ἔδρᾳ τοῦ Βιλλαρδουίνου, τοποτηρητοῦ τοῦ αὐθέντου τοῦ Μωρέως Καμπανίτου, συνέρχονται πολλαχόθεν τῆς Ἑλλάδος Φράγκοι τιμαριῶται, ὑποδεξόμενοι τὸν ἀναμενόμενον Καμπανίτην. Μεταξὺ τούτων διαπρέπει ὁ ἀνεψιὸς τοῦ δουκὸς Ἀθηνῶν Δελαρόσση. Ἐπίσης εὑρίσκεται ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ ὁ Πετραλείφας πενθερὸς τοῦ δεσπότου τῆς Ἑλλάδος Θεοδώρου τοῦ Κομνηνοῦ, μετὰ τῆς ἐγγόνης αὐτοῦ Ἄννης· ὡσαύτως καὶ ὁ πρώην ἄρχων Λακεδαίμονος Λέων Χαμάρετος, ὁ εὐγενέστατος καὶ ἡρωικώτατος τῶν ἀρχόντων τῆς Πελοποννήσου. Ἄννα ἡ θυγάτηρ τοῦ ἐν Ἄρτῃ ἑδρεύοντος δεσπότου τῆς Ἑλλάδος εἶνε τὸ μῆλον τῆς ἔριδος τῶν ἱππότων. Ἀλλ' ἐρᾷ αὐτῆς καὶ ὁ Λέων Χαμάρετος, εἰς ὃν φαίνεται ὅτι αὐτὴ δὲν ἀπέκρυπτε τὰ αἰσθήματά της.

Ὁ Λέων Χαμάρετος «τελευταῖος ἔπεσε τῶν ἐν Μωρέᾳ δεσποτῶν Γραικῶν», ὀνειροπολεῖ δὲ πάντοτε τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ὅ περ δὲν ἀποκρύπτει. Ἀλλ' εἰ καὶ τοιοῦτος, ἀναστρέφεται ἐν Ἀνδραβίδᾳ τοῖς Φράγκοις ἕνεκα τοῦ Βιλλαρδουίνου, ὑποκρινομένου αὐτῷ λυκοφιλίαν· ἐπωφελεῖται ἐν τούτοις πάσης εὐκαιρίας, ἵνα ἐκδηλώσῃ τὸ πρὸς τοὺς Φράγκους μῖσος.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀνεμένετο ἐξ Ἑσπερίας ὁ αὐθέντης τοῦ Μωρέως Γουλιέλμος ὁ Καμπανίτης, ἵνα λάβῃ κατοχὴν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Βιλλαρδουῖνος, εἰ καὶ ὑποκρινόμενος νομιμοφροσύνην καὶ δηλῶν, ὅτι εἶνε πρόθυμος νὰ παραχωρήσῃ ἀμέσως τὴν αὐθεντείαν τῆς Πελοποννήσου τῷ ἀληθεῖ δικαιούχῳ, οὐχ ἧττον κρύφα ἐρραδιούργει. Ἰδίᾳ δὲ ἤλπιζεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ διαδεχθῇ Γουλιέλμον τὸν Καμπανίτην. Πρὶν ἢ οὗτος ἀπέλθῃ τῆς Πελοποννήσου, ἀφῆκεν ἔγγραφον διαβεβαίωσιν εἰς τὸν Βιλλαρδουῖνον, ὅτι ἂν δὲν ἐπαν-

έλθῃ ἐντὸς ἔτους, δικαιοῦται νὰ καταστῇ αὐθέντης τοῦ Μωρέως. Ἡ ἡμέρα προσήγγιζε, καθ' ἣν ἔληγεν ἡ προθεσμία, ὁ δὲ Βιλλαρδουῖνος ἐμηχανᾶτο τίνι τρόπῳ νὰ στηρίξῃ τὰ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου δικαιώματά του.

Παρευρίσκετο τότε ἐν Ἀνδραβίδᾳ, καθὰ ἐρρήθη, ὁ πενθερὸς τοῦ δεσπότου τῆς Ἑλλάδος Πετραλείφας. Οὗτος, Φράγκος τὴν καταγωγήν, ἀλλὰ πρῴην αὐλικὸς τῆς Κωνσταντινοπόλεως, Βυζαντῖνος δὲ πολιτικὸς τοῦ χειρίστου εἴδους, διεπραγματεύετο ἐκ περιτροπῆς μετά τε τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Φράγκων, ὧν ἀμφοτέρων διετέλει κατάσκοπος. Τὴν δ' ἐγγόνην αὐτοῦ ἰδίᾳ ἐχρησιμοποίει πρὸς πολιτικοὺς σκοπούς. Αὕτη, ματαιόφρων καὶ ἐπιπόλαιος, ἐθαύμαζε μὲν τὸν Λέοντα Χαμάρετον, ἀλλ' ἠρέσκετο καὶ εἰς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, δὲν θὰ ἐδίσταζε δὲ νὰ δώσῃ τὴν χεῖρα εἰς ὅντινα δήποτε ὑποδειχθησόμενον αὐτῇ ὑπὸ τῶν συμφερόντων τῆς πολιτικῆς, ἧς τὸν μίτον μετὰ πολλῆς ἐπιτηδειότητος ἐκράτει ὁ πανοῦργος Πετραλείφας.

Οἱ Ἕλληνες οὐδέποτε ἀπήλπισαν περὶ τῆς ἐθνικῆς ἀναστάσεως τῆς πατρίδος. Πλέον ἢ ἅπαξ ἡ Ἑλλὰς παρέστησεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ φαινόμενον τοῦ Ἀνταίου, πίπτοντος κατὰ γῆς, ἵν' ἀναλάβῃ μείζονας πρὸς ἀνέγερσιν δυνάμεις. Ἐν ταῖς παραμοναῖς σοβαρῶν πολιτικῶν περιστάσεων, προμηνυομένων τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐν Ἀνδραβίδᾳ, συνῆλθον κρύφα οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀρχόντων τῆς Πελοποννήσου—ὁ περιβόητος Δοξαπατρῆς, ὁ Μελισσηνός, ὁ Σγουρός, ὁ Φιλανθρωπινός, ὧν μέγα τὸ κῦρος ἐν τῇ Χερσοννήσῳ, ἀναμενούσῃ παρ' αὐτῶν τὸ κήρυγμα τῆς ἐξεγέρσεως. Οὗτοι συνήρχοντο ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χαμαρέτου, ἐν τῷ παρὰ τὴν Ἀνδραβίδαν σπηλαίῳ τοῦ Λύκου διασκεπτόμενοι. Μετ' αὐτῶν δὲ συνεσκέπτετο ὑπὸ τοῦ Χαμαρέτου εἰσαχθεὶς καὶ ὁ Πετραλείφας.

Γουλιέλμος ὁ Καμπανίτης δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελο-

πόννησον· κατέστησε δ' ἐν αὐτῇ διάδοχον τὸν ἀνεψιὸν Ροβέρτον τὸν Σαμπλίτην. Ἀλλ' οὗτος ἀφίκετο τὴν ἑπομένην τῆς ταχθείσης ὑπὸ τοῦ Καμπανίτου προθεσμίας ἡμέραν. Ὁ δὲ Βιλλαρδουΐνος, ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, διεκδικεῖ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου, προσεταιρισθεὶς καὶ τοὺς πλείστους τῶν Φράγκων τιμαριωτῶν. Ὁ Σαμπλίτης παραιτεῖται τῆς ἡγεμονίας καὶ οὕτως ἀναγνωρίζεται ὁ Βιλλαρδουΐνος αὐθέντης τοῦ Μωρέως παρὰ πάντων τῶν Βαρόνων. Τότε ἐκδηλοῦται ὁ ἀληθὴς χαρακτὴρ τοῦ Πετραλείφα. Εἶχεν ἐλθῇ εἰς Ἀνδραβίδαν, ἵνα διαπραγματευθῇ συμμαχίαν μετὰ τοῦ αὐθέντου τῆς Πελοποννήσου, εἴτε Καμπανίτης ἐλέγετο οὗτος, εἴτε Βιλλαρδουΐνος, εἴτε καὶ μετὰ τῶν ἰθαγενῶν, ἐν ᾗ περιπτώσει κατώρθουν οὗτοι ν' ἀποδιώξωσι τοὺς Φράγκους. Κρύφα συνενοεῖτο μετὰ πάντων. Συνωμότει μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ Σπηλαίῳ τοῦ Λύκου καὶ κατήγγελλε τὴν συνωμοσίαν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ἀνδραβίδας. Ἰδών, ὅτι ὁ Βιλλαρδουΐνος κατέστη ὁριστικὸς κύριος τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπιθυμῶν νὰ φανῇ αὐτῷ εὐάρεστος, καταγγέλλει τὰ ἐν τῷ σπηλαίῳ τεκταινόμενα καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῆς, κυνικῶς δικαιολογούμενος :

Χαμάρετε, ἐχάθης. Ἦτο δύσκολον
διέξοδον νὰ εὕρω. Προτιμώτερον
ν' ἀπολεσθῇ ἐκεῖνος, ἢ ὁ πρεσβευτὴς
τοῦ Θεοδώρου ἄπρακτος καὶ ἐμπαιχθεὶς
νὰ ἐπιστρέψ' εἰς Ἄρταν....
Ἐν τῇ θυέλλῃ στρέφω τὸ πηδάλιον...
Ἐὰν βαδίζων εὕρω χάσμα, τὸ πληρῶ
διὰ πτωμάτων, ἔστω καὶ ἂν μεταξὺ
αὐτῶν τοῦ Χαμαρέτου ἴδω τὸν νεκρόν.

Πληροφορηθεὶς τὰ τῆς συνωμοσίας ὁ Βιλλαρδουΐνος, αὐ-

θωρεὶ πορεύεται μετὰ μεγάλης συνοδείας, ἐν ᾗ καὶ κυρίαι τῆς αὐλῆς, πρὸς τὸ σπήλαιον, εἰς ὃ εἰσέρχεται μετὰ σωματοφυλάκων καὶ ἱπποτῶν. Ὁ Χαμάρετος καὶ ὁ Δοξαπατρῆς ἑτοιμάζονται νὰ ἐπιτεθῶσιν.

Τὰ ξίφη τὰ τυραννοκτόνα ἄφετε,
μὴ φοβηθῶσιν αἱ κυρίαι,

ἐπιφωνεῖ χλευαστικῶς ὁ Βιλλαρδουῖνος καὶ ἀμνηστεύει παραχρῆμα τοὺς συνωμότας. Ἐνῷ δὲ ἀναγγέλλει τοὺς ἀρραβῶνας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ μετὰ τῆς κομήσσης Ἁγνῆς Κουρτεναί, ὁ Πετραλείφας, ὅστις ἐφιλοδόξει νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἐγγόνην αὐτοῦ τὸν υἱὸν τοῦ αὐθέντου τοῦ Μωρέως, κηρύττει τοὺς ἀρραβῶνας αὐτῆς μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν. Πάντες ἑτοιμάζονται νὰ παρακολουθήσωσι τὸν Βιλλαρδουῖνον. Δὲν κινεῖται μόνος ὁ Χαμάρετος. Πρὶν ἢ τοῦ ἀφαιρέσωσι τὸ ξίφος οἱ σωματοφύλακες τοῦ αὐθέντου τοῦ Μωρέως, ἐπιφωνεῖ:

Σταθῆτε ὅσοι ἐπιζήσετε
ἐπὶ στιγμὴν βραχεῖαν. Ἂν μ' ἐνθυμηθοῦν
ποτὲ συμπατριῶται κ' ἐρωτήσωσι
τί ἔπραξεν ὁ Λέων ὁ Χαμάρετος,
ὁ ἄλλοτε αὐθέντης Λακεδαίμονος,
ἰδὼν αὐτῆς τὴν ὑποδούλωσιν·
τί ἔπραξεν ὁ Λέων ὁ Χαμάρετος,
μεθ' ὅσα εἶδε σήμερον καὶ ἤκουσεν.
Ἐάν, ὦ ἀδελφοί μου, ἐρωτήσωσι
τί ἔκαμε τὸ ξίφος ὁ Χαμάρετος,
εἰπέτε ὅτι . . . τὸ ἐβύθισεν ἐδῶ.

Καὶ πλήττει τὸ στῆθος.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος τούτου ἐλήφθη ἐκ τῶν «Χρο-

νικῶν τοῦ Μωρέως», ἰδίᾳ δὲ ἐκ τοῦ γνωστοῦ διηγήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ, τοῦ «Αὐθέντου τοῦ Μωρέως». Ὁ ποιητὴς φαίνεται ἀνὴρ λόγιος, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶνε καθαρεύουσα καὶ ἡ φράσις λεπτή, εἰ καὶ ἡ στιχουργία ἐνιαχοῦ πλημμελής· πλὴν δὲν παρέσχε πολλὴν προσοχὴν εἰς τοὺς κανόνας τῆς δραματικῆς τέχνης. Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ὑφίσταται ἔγκλημα καὶ τιμωρία, κάθαρσις. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψει δυστυχῶς ταῦτα. Τίς ὁ ἁμαρτάνων καὶ τιμωρούμενος; Ὁ μὲν Πετραλείφας δὲν τιμωρεῖται, ὁ δὲ Βιλλαρδουΐνος παρίσταται ἀτόπως ἀνὴρ γενναῖος καὶ μεγαλοπρεπής. Ὁ Χαμάρετος εἰκονίζεται μὲν ἀνὴρ εὐγενὴς καὶ φιλόπατρις, ἐπιζητεῖ παντὶ τρόπῳ τὴν ἀνάστασιν τοῦ γένους, ἀλλ' ἐν τῷ χαρακτῆρι αὐτοῦ μένει τι κενόν. Ὁ ἀναγνώστης ἐπιθυμεῖ γενναιότερον αὐτόν, οὐχὶ δὲ κλίνοντα ἄνευ μεγάλης καὶ ἰσχυρᾶς θελήσεως ὑπὸ τὴν τραγικὴν μοῖραν τῆς δεδουλωμένης πατρίδος. Ἐπεθυμοῦμεν αὐτὸν σπαρτιατικώτερον, μὴ κατατριβόμενον εἰς ἔριδας πρὸς τοὺς ἐκ τῆς Δύσεως τυχοδιώκτας, εἶδος δυσηρεστημένου ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βιλλαρδουΐνου, συνωμοτοῦντος κρύφα, ἐπιπολαίως δὲ ἐπιτρέψαντος νὰ λάβῃ γνῶσιν τῶν τεκταινομένων ὁ Πετραλείφας ἕνεκα τοῦ πρὸς τὴν ἐγγόνην ἴσως ἐρωτικοῦ αἰσθήματος.

Ἕτερον σφάλμα τοῦ δράματος εἶνε ἡ κατὰ κωμικὸν τρόπον αἰχμαλωσία ἐν τῷ σπηλαίῳ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀντιπροσώπων τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας. Εἰς τοῦτο παρέσυρεν ἴσως τὸν ποιητὴν ἡ ἐν τῷ μνημονευθέντι διηγήματι τοῦ Ραγκαβῆ ἀπαράλλακτος καταστροφή, εὐνοϊκώτερον ἐν τούτοις ἐκτεθειμένη ἐν αὐτῷ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἥρωες οὗτοι παραδίδουσι τὰ ὅπλα ἄνευ σχεδὸν διαμαρτυρίας πρὸ γυναικῶν, καθιστάμενοι οὕτω γελοῖοι. Μόνος μετὰ τὴν ἀναγγελίαν τῶν γάμων τῆς Ἄννης ποιεῖται ἐξαίρεσιν ὁ Χαμάρετος αὐτοκτονῶν καὶ νομίζων, ὅτι θὰ δοξασθῇ. Ἀλλὰ διὰ τὸν Σπαρτιάτην δὲν εἶνε αὕτη ἡ ὁδὸς τῆς δόξης καὶ τῆς

ὑστεροφημίας. Ἐπίσης ἡ σκηνικὴ ἐξέλιξις δὲν διεξάγεται μετὰ πολλῆς τέχνης. Οὐχ ἧττον τὸ δρᾶμα φέρει γενναίαν ἐθνικὴν ἔμπνευσιν.

Ὁ Υἱὸς τοῦ Βασιλέως ἢ Λέων Φωκᾶς.

Βάρδας Φωκᾶς, στρατηγὸς τοῦ Βυζαντίου, δηλητηριασθεὶς ὑπ' ἀγνώστου, ἀφῆκε διετῆ υἱόν, ὅστις ἐκφυγὼν τὸν κίνδυνον, παρεδόθη εἰς μονήν, ἐν ᾗ ἐγένετο μοναχός. Μετὰ πάροδον εἴκοσιν ἐτῶν ἔλαβεν οὗτος παρ' ἀγνώστου ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐκαλεῖτο εἰς τὸ καπηλεῖον Πουλχερίας τινός, ἔνθα θὰ ἐμάνθανε μυστικόν τι. Τὸ καπηλεῖον κεῖται ἔξω τῆς Κωνσταντινοπόλεως, συχνάζεται δὲ καὶ ὑπὸ ἀνωτάτων ἐκ κοινωνικῆς θέσεως προσώπων. Ὁ νεαρὸς μοναχὸς προσῆλθεν εἰς τὸ ὑποδειχθὲν μέρος, ἐν ᾧ εὑρίσκει τὴν κάπηλον, πολλὰ εἰδὸς καὶ πολλὰ πρᾶξαν καὶ παθὸν γύναιον, ὅ περ καὶ περιποιεῖται τὸν νέον μοναχόν. Οὗτος, ἅμα τῇ πρώτῃ γνωριμίᾳ, διηγεῖται τῇ καπήλῳ τὸν ἔρωτα αὐτοῦ πρὸς τὴν κόρην Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Λέγει ὅτι ἠράσθη ταύτης ἀπὸ τοῦ δώματος τῆς μονῆς, ἐξ ἧς ἐφαίνετο τὸ μέγαρον τοῦ Κωνσταντίνου,

εἰς τὸν κῆπον τοῦ ὁποίου πάντοτε
κατήρχετο ὡραία κόρη, τρέχουσα
κατόπιν χρυσαλλίδων, ἢ συλλέγουσα
ἀνθέων δέσμας, ἀφελής, χαρίεσσα,
γελῶσα, παίζουσα, μικρὰ βασίλισσα
ἐν μέσῳ τοῦ τερπνοῦ καὶ τοῦ μυρόεντος
ἐκείνου παραδείσου.

Μετ' ὀλίγον παρουσιάζεται ἄγνωστος, ὅστις καὶ ἀνακοινοῖ Λέοντι τῷ Φωκᾷ, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ δὲν ἀπέθανε φυσι-

κὸν θάνατον. Ὁ μοναχὸς ζητεῖ νὰ μάθῃ τὸ ὄνομα τοῦ δολοφόνου.

«Μοὶ ὑπόσχεσαι, ὅτι θὰ τὸν φονεύσῃς, οἱοσδήποτε ἂν ἦνε οὗτος;» ἐρωτᾷ ὁ ἄγνωστος.

Ὁ νέος ὁρκίζεται. Ὁ ἄγνωστος λέγει αὐτῷ, ὅτι τὴν ἐπαύριον κατὰ τὴν θριαμβικὴν εἴσοδον τοῦ ἐκ τῆς νίκης ἐπανερχομένου Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου θέλει ἐπιδείξῃ τὸν δολοφόνον.

Τὴν ἐπαύριον ὁ Λέων Φωκᾶς προσέρχεται εἰς τὸν ὑποδειχθέντα τόπον· ἀπροσδοκήτως συναντᾷ ἐκεῖ τὴν Εὐδοκίαν, συνοδευομένην ὑπὸ δύο ἀμφιπόλων. Ἐπαναλαμβάνονται αἱ παλαιαὶ ἐρωτικαὶ σχέσεις. Οὗτος λέγει ἐκείνῃ, ὅτι ἐπιθυμεῖ τὸν κόσμον, ἐκείνη ἀποκρίνεται ὅτι τὸν μισεῖ. Ὁ τέως μοναχὸς συμβουλεύει αὐτῇ νὰ μὴ ζητῇ χιμαίρας· γινώσκει ἤδη τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔρωτος. Λέγει μετὰ πάθους:

Ζῆθι καὶ ἀγάπησον.
Εἶσαι τοῦ κάλλους ἡ χρυσῆ βασίλισσα.
Νὰ θέσω εἰς τὸ στέμμα σου ἀδάμαντας
τοὺς καλλιτέρους ἐπεθύμουν τ' οὐρανοῦ
ἀστέρας . . .

Ἀλλ' αἴφνης ἀναφωνεῖ:

Μή μ' ἀγαπήσῃς! ὑπὸ τὰ ἐρείπια
καρδίας συντριβείσης ἐκ τῆς συμφορᾶς
δὲν εἶνε πλέον ἄσυλον . . .

Ἀπομακρύνεται ἡ ἀνεψιὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ παρουσιάζεται πάλιν ὁ ἀναμενόμενος ἄγνωστος, ὅστις εἶνε πρῴην δήμιος. Παρελαύνοντος ἐν πομπῇ θριαμβικῇ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, λέγει, ὅτι οὗτος εἶνε ὁ δολοφόνος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Βάρδα Φωκᾶ.

Ὁ μοναχὸς εἶχεν ὁρκισθῇ ἤδη νὰ φονεύσῃ τὸν δολοφόνον τοῦ πατρός, ἀλλὰ μαθὼν ὅτι οὗτος εἶνε ὁ Βουλγαροκτόνος, διστάζει, διότι ἐσώθη ἄλλοτε ὑπ' αὐτοῦ.

Ἐν τῇ τρίτῃ πράξει τοῦ δράματος τελοῦνται οἱ γάμοι τῆς θυγατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου, τῆς γνωστῆς ἡμῖν Εὐδοκίας. Εἶνε κατάφωτον τὸ μέγαρον τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Λέων Φωκᾶς, ἐκμανὴς ἐκ τοῦ ἔρωτος, εἰσέρχεται ἐντὸς καὶ τὸ πυρπολεῖ. Οὕτως

Εἰς κάμινον φρικώδη μεταβάλλονται
τὰ θορυβώδη ταῦτα καὶ πολυτελῆ
ανάκτορα, ἐν οἷς ἀκόμη πρὸ μικροῦ
ὁ γέλως κ' ἡ χαρὰ ἀντήχουν πανταχοῦ.

Ἕνεκα τοῦ συμβάντος τούτου ἡ Εὐδοκία ἀρνεῖται τὸν γάμον.

Ἐν τῷ μεταξὺ Βασίλειος ὁ *Παρακοιμώμενος*, ὁ ἀληθὴς φονεὺς τοῦ Βάρδα Φωκᾶ, πληροφορεῖται τὰ κατὰ τὸν υἱὸν αὐτοῦ παρὰ τοῦ γελωτοποιοῦ Πρίσκου καὶ ζητεῖ παντὶ τρόπῳ νὰ λάβῃ εἰς κατοχὴν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Βάρδα Φωκᾶ, διατάσσει δὲ καὶ τὸν φόνον τοῦ Λέοντος.

Ὁ αὐτοκράτωρ προκηρύττει γενναίαν ἀμοιβὴν τῷ καταδείξοντι τὸν ἐμπρηστήν. Ἔξαλλος ὁ Λέων ἐκ τῶν τελουμένων, ὁμολογεῖ, ὅτι εἶνε αὐτὸς ὁ ἴδιος· ὡς εἰκός, ἔπρεπε νὰ φονευθῇ, ἀλλὰ σώζεται τῇ παρεμβάσει τῆς Εὐδοκίας καὶ τοῦ γελωτοποιοῦ Πρίσκου, κατέχοντος τὴν ἐπιστολήν, ἐξ ἧς ἀπεδείκνυτο ὁ ἀληθὴς φονεὺς τοῦ Φωκᾶ, ὑποσχεθέντος νὰ παραδώσῃ ταύτην εἰς τὸν Παρακοιμώμενον.

Τὴν νύκτα ἐνεδρεύων ὁ Λέων, κατ' εἰσήγησιν τοῦ ἀγνώστου, ἵνα φονεύσῃ ἅμα ἐξελθόντα τὸν ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενον Βασίλειον τὸν Βουλγαροκτόνον, φονεύει τὸν Παρακοι-

μώμενον, τὸν πραγματικὸν δολοφόνον, εἰ καὶ ὁ ἄγνωστος ἐφρόνει, ὅτι ἡ διαταγὴ τοῦ θανάτου τοῦ Βάρδα Φωκᾶ ἐδόθη παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου.

Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἀπέθανε,
διότι προσηυχήθη περισσότερον...

Οἱ ὑπὸ τοῦ Παρακοιμωμένου ταχθέντες πρὸς δολοφονίαν τοῦ Λέοντος ζητοῦσι νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, ἀλλ' οὗτος προλαμβάνει, βυθίζων τὸ ἐγχειρίδιον εἰς τὸ στῆθος, «φονεύων μόνος του τὸν ἔνοχον».

Ὁ ποιητὴς τῆς τραγῳδίας ταύτης εὐστοχεῖ ἐπὶ μυθοπλαστικῇ ἰδιότητι, ἀλλὰ κατὰ μέρη· ἐν τῷ συνόλῳ ἀποτυγχάνει. Ὁ μῦθος ἐν πολλοῖς εἶνε αὐθαίρετος, στερεῖται λογικῆς βάσεως. Περιγράφεται μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ τέχνης ἡ ἐποχὴ τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἀλλ' αἱ ἄσκοποι περιγραφαὶ καὶ παρεκβάσεις ἐλαττοῦσιν οὐσιωδῶς τὴν δραματικὴν ἐξέλιξιν, μὴ ἐπιβαλλούσης τοῦτο τῆς οἰκονομίας τοῦ δράματος· ὡς πρὸς τοῦτο ὁ ποιητὴς ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς συγχρόνου τέχνης, παρεχούσης μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐκ τῆς σκηνογραφίας ἐντύπωσιν, οὐχὶ δ' εἰς τὴν ἀληθῆ δύναμιν τῆς τραγῳδίας, τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν ἠθοποιίαν. Εἶνε δυνατὸν κοινωνία *blasée*, διεφθαρμένη τὴν αἴσθησιν, τὴν φαντασίαν καὶ τὴν καρδίαν, μὴ δυναμένη νὰ χωνεύσῃ στερεὰν τροφήν, ἀλλὰ καρυκεύματα *ἡδυσμένης* μούσης, νὰ ἐπιζητῇ τὸ τοιοῦτον εἶδος τῶν τεχνικῶν ἀπολαύσεων. Ἐν τούτῳ δὲ κεῖται ἡ ἀδυναμία τῆς νεωτέρας δραματικῆς ποιήσεως, ζητούσης νὰ προκαλέσῃ τὸ διαφέρον τῶν ἐν τῷ θεάτρῳ παρισταμένων διὰ τοῦ σκηνογραφικοῦ θεάματος καὶ οὐχὶ διὰ τῆς πραγματικῆς δράσεως, πρὸς ἣν ἀποβλέπει ἡ κλασικὴ τέχνη ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων. Ἐν τῇ ἁπλότητι, τῇ φύσει, κεῖται ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ τὰ πραγματικὰ αἰσθήματα καὶ πάθη. Ἴσως

εἶχεν ὁ ποιητὴς ὑπ' ὄψει ὡς πρὸς τοῦτο τάξιν τινὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς κοινοῦ, λίαν εὐάριθμον εὐτυχῶς, κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐκμαυλιζομένην ὑπὸ τῶν θεατρικῶν ἐργολάβων. Ἀλλ' ἐπαναλαμβάνω· ἡ ἀληθὴς τέχνη ἀπεχθάνεται τὰ τοιαῦτα.

Ἡ τραγῳδία αὕτη θὰ εἶχε μείζονα ἀξίαν, ἂν ὁ ποιητὴς προσηκόντως ἐψυχολόγει. Ἀστόχως παρουσιάζει ἐν καπηλείῳ νέον μοναχόν, τὸν υἱὸν τοῦ Βάρδα Φωκᾶ, ἐκμυστηρευόμενον παιδικοὺς ἔρωτας πρὸς κάπηλον, ἣν πρώτην φορὰν γνωρίζει. Τίς ἡ χρεία; ἀφέλεια ἁπλῆ μόνον, ἐπιτρεπομένη εἰς τὸν ἄγνωστον τῶν κοσμικῶν συνθηκῶν Στουδίτην Μοναχόν; Ἀλλ' οὗτος αὐθημερὸν μεταβάλλεται ἀποτόμως εἰς Ἐριννὺν ἐκδικήσεως καὶ ὀλέθρου. Διατί νὰ πυρπολήσῃ τὸ μέγαρον, ἐν ᾧ τελοῦνται οἱ γάμοι τῆς Εὐδοκίας; νὰ καύσῃ τόσους συγκεκλημένους χάριν ἐνόχου, περὶ οὗ ἐπληροφορήθη κατὰ πρῶτον ἐξ ἑνὸς ἀγνώστου; Εἶνε βέβαιος περὶ τούτου; τίνα τὰ παρασχεθέντα δεδομένα τοῦ φόνου; Ὁ νέος μοναχὸς ὁμολογεῖ ἑαυτὸν ἄπειρον. Ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸ δρᾶμα ζωγραφίζεται ὡς ἐγκόσμιος ἄνθρωπος, πολλὰ παθὼν καὶ εἰδώς, ἐκ τῶν ἡρώων ἐκείνων τῆς νεωτέρας γραμματολογίας, τῶν πασχόντων ἀπὸ *Weltschmerz* ἄνευ λόγου. Ὁ ἐν τῇ δευτέρᾳ πράξει διάλογος μεταξὺ Λέοντος καὶ Εὐδοκίας, τὰ δόγματα τοῦ πρώτου εἶνε εἶδός τι *ἐξομολογήσεως τέκνων τοῦ αἰῶνος*, οὐχὶ δὲ μειρακίου, γινώσκοντος τὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Στουδίου κελλίου καὶ παρθένου τοῦ Βυζαντίου, μὴ γινωσκούσης ἴσως ἄλλον κόσμον ἢ τὸν κόσμον τῶν ἀμφιπόλων αὐτῆς καὶ τῶν συγγενῶν.

Παρὰ πάντα ταῦτα, ἐξαιρουμένων πολλῶν κολοβῶν καὶ ἀτμήτων στίχων, ὁ διάλογος εἶνε ζωηρὸς καὶ ἔντονος, εἰ καὶ ἐνιαχοῦ ἡ φράσις αὐτοῦ λίαν ἐξωγκωμένη. Λέγει ὁ ἄγνωστος τῷ Λέοντι:

«τὸ ὄνομά σου, νέε, εἶνε ὑψηλὸν
ὡς ὄρος καὶ βαρὺ ὡς ἡ ὑδρόγειος»,

Ἐν τούτοις ὁ ποιητὴς γινώσκει τὰ τῆς σκηνικῆς παραστάσεως, ὡς καὶ τὴν δραματικὴν γλῶσσαν. Τραγικὸς εἶνε ὁ χαρακτὴρ τοῦ Λέοντος τοῦ Φωκᾶ· ἀπὸ τῆς πρώτης σκηνῆς βαρύνει ἐπ' αὐτοῦ ἡ χεὶρ κακῆς εἱμαρμένης· ἀλλὰ στερεῖται τέλεον αὐτονομίας καὶ βουλήσεως· καθίσταται ἑτεροκίνητον ὄργανον ἑνὸς δημίου. Ἀλλ' ἐπιτυχὲς εἶνε, ὅτι οὗτος, μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ πατρός, ἀμφιταλαντεύεται ἂν πρέπῃ νὰ φονεύσῃ τὸν Βουλγαροκτόνον, παρ' οὗ ἄλλοτε ἐσώθη, διεγείρων οὕτως ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν ἔλεον. Ἐν γένει στερεῖται ἠθικοῦ πυρός. Ὄργανον στυγνῆς ἐκδικήσεως, ἀσυμπαθής, ἐξευγενίζεται ἐπί τινας στιγμὰς ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Εὐδοκίαν ἔρωτος. Ἐν τούτοις ἀμέσως ἡ ἐριννὺς τῆς ἐκδικήσεως τὸν παρασύρει. Καίει τὰ ἀνάκτορα, ἀλλ' ἂν καῇ καὶ ἡ Εὐδοκία καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ἀθῶοι; Περὶ τούτου ἀδιαφορεῖ. Ἔχει τι τοῦ Ὀρέστου, ἀλλ' οὐχὶ ἑλληνικοῦ, βυζαντιακοῦ, τέκνου ἐποχῆς, παρ' ᾗ οὐδεμία ἠθικὴ ἰδέα κρατεῖ. Τὸ περιέχον τοῦτο παρεπλάνησεν ἴσως τὸν ποιητήν, ὑποκύψαντα παρὰ πάντα τὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ.

ΚΩΜΩΙΔΙΑΙ

Τὸ κορδόνι.

Ἡ Πολυξένη, θεραπαινὶς πλουσίου ὁμογενοῦς, διαμένοντος ἐν Φαλήρῳ κατὰ τὸ θέρος, ἐρᾷ τοῦ Φιλοποίμενος, μὴ δυνηθεῖσα ὅμως νὰ πληροφορηθῇ περὶ τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ἄνθους Μαργαρίτας, προτείνει τῷ ἐραστῇ τὴν λύσιν τοῦ ἀκολούθου αἰνίγματος.

Θὰ 'πᾶς 'στὸν ἐλαιῶνα κάτω, κι' ἀπὸ 'κεῖ
θὰ ξερριζώσης, Φιλοποίμην, μιὰ ἐλιά·
ὄχι μὲ ξύλο ὅμως ἢ μὲ σίδηρο,
θὰ τὴν τραβήξης μ' ἐργαλεῖο μαλακό,
μὲ ἕνα πραγματάκι, ποῦ μὲ τὸ σχοινὶ
ὁμοιάζει, ἀλλὰ δὲν εἶνε σχοινί· ἀλλιῶς
τὸ 'λέν. Εἶν' ἕνα πραγματάκι, ποῦ λυγᾷ
καὶ κουλουριάζεται. Οἱ ἀξιωματικοὶ
μ' αὐτὸ στολίζονται. Καὶ 'στὰ ποδήματα
τὸ βάζουν οἱ τσαγγάρηδες πολλαῖς φοραῖς.

Ὁ πτωχὸς Φιλοποίμην, μὴ κατορθῶν νὰ εὕρῃ τὴν λύσιν, στενοχωρεῖται, ἀλλὰ λύει τὸ αἴνιγμα ὁ ἀνθοπώλης Γέρο-Νικόλας. Οὗτος, καύσας *τσαρούχιον* καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς *Μπαλοματῆδες*, οἵτινες πλέξαντες διὰ σχοινίων κορδόνιον, ὁρμῶσι μετὰ τοῦ Φιλοποίμενος καὶ τοῦ Γέρο-Νικόλα εἰς τὸν ἐλαιῶνα, ἀλλ' οὗτος φρουρεῖται ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς *Ἐλιᾶς*. Ἐντεῦθεν προκαλεῖται δεινὸς ἀγών, καθ' ὃν οἱ Ποσαπέρνη-

δες, καλῶς ὡπλισμένοι, τρέπουσιν εἰς φυγὴν τοὺς Μπαλωματῆδες, οὗτοι ὅμως, μεταπεμψάμενοι ἐκ Πειραιῶς ἐπικούρους τοὺς ὁμοτέχνους, νικῶσι τοὺς ἀντιπάλους, εἰς οὓς ἐπιβάλλουσι κωμικοὺς ὅρους εἰρήνης. Οὕτως ἡ ἐλαία ἐκριζοῦται ὑπὸ τῶν Μπαλωματήδων, ὁ δὲ Φιλοποίμην λαμβάνει εἰς γάμον τὴν Πολυξένην.

Ὁ ποιητὴς ὀνομάζει τὸ ἔργον αὐτοῦ κωμῳδίαν, ἀλλὰ πράγματι εἶνε μῖμος, ἅτε ἐστερημένος πάσης πλοκῆς· πολλαχοῦ ἐπιδεικνύει εὐφυΐαν. Τὰ ᾄσματα αὐτοῦ εἶνε ἐπιτυχῆ πως. Ὁ ποιητὴς φαίνεται λόγιος, πολλάκις μὲν ἐπ' ἀγαθῷ, ἐνίοτε δὲ ἐπὶ κακῷ· τὰς ἰδέας αὐτοῦ ζητεῖ νὰ στηρίξῃ ἐπὶ χωρίων τοῦ Θεοκρίτου. Ἀλλ' εἶνε γνώστης τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας, ἣν καὶ ἀπομιμεῖται. Ὁ καθ' ἡμᾶς πολιτικὸς βίος, οὐχὶ τόσῳ ἐλεύθερος ὡς ὁ τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, δὲν ἀνέχεται τὴν ἄκραν ἐλευθεροστομίαν τῆς πολιτικῆς κωμῳδίας, ὅθεν καλῶς ἔπραξεν ὁ ποιητής, ἀποφυγὼν τὴν ὀνομαστὶ κωμῴδησιν.

Ἄνθρακες.

Εὐαγόρας ὁ φιλόλογος ἐρᾷ Ἀργυροῦς, τῆς θυγατρὸς τοῦ πλουσίου Ἀθηναίου Στρεψιάδου, ἀνδρὸς ἀρχαϊκῆς ἀνατροφῆς. Ἀλλ' ἡ σύζυγος Μεγατίμη εἶνε ἐπιπόλαιος, ξενότροπα ἤθη ἀπομιμουμένη, ψευδοφραγκικά, φρονοῦσα ὅτι ἐν τούτοις κεῖται ἡ εὐγένεια. Παραπεισθεὶς ὑπ' αὐτῆς ὁ ἀγαθὸς σύζυγος ἀποφασίζει νὰ ἐκδώσῃ τὴν θυγατέρα οὐχὶ εἰς τὸν χρηστὸν φιλόλογον, ἀλλ' εἰς τὸν ἀγύρτην δημαγωγὸν Πλανίδην. Οὗτος εἶνε τέλειος τύπος δημοκόλακος, γινώσκει καλῶς τοὺς πολιτικοὺς αὐτοῦ πελάτας, πρὸς οὓς φέρεται ὡς πρὸς ἀνδράποδα. Ὅταν ἀναμένωσιν οὗτοι ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἐν τῇ αἰθούσῃ τὸν Πλανίδην, οὗτος δικαιολογεῖται ὡς ἑξῆς:

Συγγνώμην ἐὰν σήμερον σᾶς ἔκαμα
νὰ περιμένετε. Τὴν νύκτα ὀφθαλμὸν
ἡ διὰ σᾶς φροντίς μου δὲν μὲ ἄφησε
νὰ κλείσω· ναὶ τὸ μαρτυρεῖ τὸ πρίξιμον
τῶν δύο ὀφθαλμῶν μου, ὅπως βλέπετε....
Τοιοῦτος πρέπει νᾶνε πᾶς πολιτικός·
πολὺ νὰ μὴ κοιμᾶται, εἶπ' ὁ Ὅμηρος·
καὶ σεῖς τὸ ἐννοεῖτ' ἀκόμη πρὸ καλὰ
ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, γιατὶ πολιτικοὶ
ὅλοι σας εἶσθε φύσει.

Οἱ φύσει πολιτικοὶ οὗτοι πελάται τοῦ Πλανίδου ἔχουσι πολλὰς ἀπαιτήσεις, ἃς οὗτος γινώσκει νὰ ἐξοικονομῇ μετ' ἐπιτηδειότητος, ὑποσχόμενος νὰ φέρῃ τὰ προσήκοντα εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδια πρὸς θεραπείαν. Μεταξὺ αὐτῶν εὑρίσκεται καί τις ποιητής.

Σύ τίνα πόθον ἔχεις, ἄνερ ποιητά ;

ἐρωτᾷ ὁ Πλανίδης. Οὗτος ἀποκρίνεται ἀριστοφανικῶς, ἀλλὰ καὶ λίαν συγκαταβατικῶς.

Οὐδὲν τῆς πανσελήνου ὡραιότερον !
ἀλλὰ καὶ κάλλος δυστυχέστερον οὐδέν !
Ὦ ! τί σκληρότερον τῶν κολοβώσεων
ἐκείνων τῆς σελήνης τῶν ὠμῶν κ' οἰκτρῶν !
Δὲν θέλω τὴν σελήνην κολοβήν, νῦν μὲν
μηνοειδῆ καὶ ἄλλοτε ἀμφίκυρτον,
ἀείποτε τὴν θέλω ὁλοστρόγγυλον.
Καὶ οὗτός μου ὁ πόθος μ' ἤγαγε πρὸς σέ
Πλανίδη. Κατὰ πᾶσαν τῆς νυκτὸς ἀρχὴν
τὸ ἀργυροῦν της ἅρμα ἂς τὸ ἀνυψοῖ

πρὸς διαυγοῦς αἰθέρος κοῖλα γαλανὰ
ἡ μειδιῶσα Ἄρτεμις πλησιφαής,
ἀπὸ τὰς ὑμηττείας κορυφὰς ἀφοῦ
προκύπτουσα στρογγύλην δείξῃ κεφαλὴν
κ' ἐπὶ τῶν κορυφῶν ἐπικαθήσασα
ὀλίγον, ῥίψῃ βλέμμα πρὸς ἡμᾶς γλυκύ,
ἀναπαυθῇ δ' ὀλίγον πρὸς ὁδὸν μακράν.

Ὁ Πλανίδης εὐχαριστεῖ καὶ τὸν ποιητήν· τῇ προτάσει δέ τινος πολίτου παραπέμπει αὐτὸν εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ Ἀστεροσκοπείου—διὰ τὰ περαιτέρω.

Ὁ Πλανίδης οὗτος πρὸς πολιτικοὺς σκοποὺς εἶχε πείσῃ τοὺς πελάτας αὐτοῦ, ὅτι ἀνεκάλυψεν ὄρος χρυσοῦ· ἐπ' αὐτοῦ δ' ὑπόσχεται νὰ κτίσῃ πόλιν, ἧς οὗτος θὰ καθίστατο πρόεδρος. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ φιλόλογος Εὐαγόρας προσέρχεται, παρατηρῶν εἰς τὸν Πλανίδην, ὅτι ὁμὰς ἀνθρώπων ἐργάζεται ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, ἐξορύσσουσα μέταλλον. Τοῦτο μαθὼν ὁ Πλανίδης, προτείνει τῷ λαῷ νὰ σταλῶσι πρέσβεις, ζητήσοντες μέταλλον καὶ ὕδωρ ὡς δεῖγμα ὑποταγῆς. Οἱ πρέσβεις, πορευθέντες εἰς τὸ ὄρος, συλλαμβάνονται ὑπὸ τῶν ἐργατῶν, δεσμεύονται τὰς χεῖρας καὶ ἀλείφονται διὰ κόνεως ἀνθράκων, διότι ἐνομίσθησαν λωποδύται. Οὕτω προσαχθέντων τῶν πρέσβεων εἰς τὴν *χρησοδημοκρατικὴν* συνέλευσιν, ἀποκαλύπτεται ἡ ἀπάτη τοῦ Πλανίδου, ὅστις ἐγκαταλείπεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὁ δὲ φιλόπολις Στρεψιάδης, ὁ τέως ὑποκύπτων εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συζύγου, ἵνα ἐκδώσῃ τὴν θυγατέρα σύζυγον τῷ Πλανίδῃ, μεταμεληθεὶς δίδωσιν αὐτὴν τῷ Εὐαγόρᾳ.

Ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ποιητοῦ τῶν «Ἀνθράκων» ἐπέδρασε προφανῶς ἡ κωμῳδία τοῦ Ἀριστοφάνους. Οὐδεὶς τῶν ποιητῶν, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, ἀπεικόνισεν ἀκριβέστερον τοῦ μεγάλου κωμικοῦ τῶν Ἀθηνῶν τὸν χαρακτῆρα τοῦ

δημαγωγοῦ. Αὐτὸς ὁ Σαιξπῆρος ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τοῦ Ρωμαίου Ἀντωνίου ἐξελέγχεται ὑποδεέστερος. Ἀλλ' ὁ ὑφιστάμενος, ἑκουσίως ἢ ἀκουσίως, τὰς τοιαύτας ἐπιδράσεις κινδυνεύει νὰ παραπλανηθῇ. Ὁ μέγας ἐκεῖνος κωμικὸς παρασύρεται πολλάκις ὑπ' ἀκατασχέτου φαντασίας, ἔχει πολλὰ παρὰ φύσιν, συγχωρούμενα, διότι καλύπτονται ὑπὸ τῆς μεγαλοφυΐας. Ἀλλ' ὅ τι δυνατὸν καὶ ἐπιτετραμμένον μεγάλῳ ἀνδρὶ δὲν ἐπιτρέπεται τοῖς ὑποδεεστέροις. Παρὰ τῷ μεγάλῳ δημιουργῷ κατανοοῦμέν τι μὴ ἀληθές, μὴ φυσικόν, ἀλλ' ἡ μεγαλοφυΐα καταβάλλει καὶ πείθει. Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψει οἱ ἀποπειρώμενοι ἐκ τῶν ποιητῶν νὰ μιμηθῶσι τὸν Ἀριστοφάνη καὶ τὸν Σαιξπῆρον ἰδίᾳ, τοὺς δύο μᾶλλον ἀχαλινώτους δημιουργούς. Ὁ ποιητὴς τῶν «Ἀνθράκων» ἔπρεπε ν' ἀποφύγῃ ταῦτα, ἅ τε μὴ προσήκοντα τῷ νεωτέρῳ θεάτρῳ. Οὕτως οἱ θεράποντες τοῦ Πλανίδου Ξανθίας καὶ Παρδόκας δὲν ἐκπροσωποῦσιν ἀληθεῖς ὑπηρέτας τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν, ἀριστοφάνεια ὄντες τέλεον πρόσωπα.

Ἡ κωμῳδία αὕτη ἠδύνατο νὰ κληθῇ καὶ Πλανίδης ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ ἥρωος, τιμωρουμένου ἐπὶ τῇ σκευωρηθείσῃ πρὸς ἀποπλάνησιν ἁπλοϊκῶν ἀνθρώπων ἀπάτῃ. Ἀλλὰ τὸ ἦθος αὐτοῦ δὲν διαγράφεται ἐπιτυχῶς· εἶνε τύπος κοινοῦ δημαγωγοῦ. Ἀκριβέστερον εἰκονίζεται ἡ κούφη τοῦ Στρεψιάδου σύζυγος Μεγατίμη, ἀσκόπως καὶ ἀνοήτως παρεμβάλλουσα γαλλικὰς φράσεις ἐν τῇ συνδιαλέξει καὶ πρὸς τὴν θυγατέρα της αὐτήν, ἑλληνοπρεπῶς μεμορφωμένην. Χρηστὸν παρίσταται τὸ ἦθος τοῦ Εὐαγόρα. Ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου δὲν εἶνε λίαν τεχνική, ἔχει ὅμως τὴν προσήκουσαν κάθαρσιν. Ὁ ποιητὴς φαίνεται ἀνὴρ λόγιος, γνώστης τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας, πολλαχοῦ κατασπείρων τὸ γελοῖον. Ἐν τῇ στιχομυθίᾳ δεικνύει εὐφυΐαν καὶ παρουσίαν πνεύματος. Τὰ δὲ λυρικὰ ᾄσματα, σύμφωνα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἀριστοφανίζοντα, εἶνε ἐπιτυχῆ.

Τὸ Ἐπισκεπτήριον

Ὁ πολιτικὸς Πληξίας χάριν τῶν σκοπῶν αὐτοῦ ἀποφασίζει νὰ ἐκδώσῃ τὴν θυγατέρα Εὐρυδίκην τῷ δημεγέρτῃ δικηγόρῳ Κροταλίδῃ. Ἀλλ' οὗτος εἶχεν ὑποσχεθῇ πρὸ καιροῦ νὰ λάβῃ ὡς σύζυγον ἄλλην, τὴν πτωχὴν ἐργάτιδα Μαρίαν, ἕνεκα τοῦ ἀκολούθου γεγονότος.

Ὁ σπουδαστὴς Κροταλίδης, κατατρυχόμενος ἐκ πενίας καθ' ὃν χρόνον

διέτρεχε τὸ τέταρτον τοῦ πανεπιστημίου
ἔτος, ὅτ' ἀπεφάσισε νὰ παύσῃ ὁ πατήρ του
νὰ ἀποστέλλῃ χρήματα τὰ πρὸς συντήρησίν του

καὶ ἐν ἀπελπισμῷ διατελῶν ἐξελέξατο τὴν ἀγχόνην πρὸς αὐτοκτονίαν· ἀλλ' ἐνῷ ἐπραγματοποίει τὴν ἀπόφασιν ταύτην,

ἐφάνη εἰς τὴν θύραν του τότ' ἄγγελος Κυρίου
ἡ κόρη τῆς οἰκοκυρᾶς, ἡ προσφιλὴς Μαρία·
—Τί κάμνεις ; ἐξεφώνησε·-Γυμναστική, τῇ λέγει·
—Γυμναστική ! κακούργημα ἐντρέπεσαι νὰ εἴπῃς.

Ἡ νεαρὰ κόρη, μαθοῦσα τὰ κατ' αὐτὸν καὶ συγκινηθεῖσα, κατέπεισε τὴν μητέρα της νὰ προσλάβωσι τὸν νέον σπουδαστὴν εἰς τὸν οἶκον. Ἡ Μαρία εἰργάζετο, ὁ δὲ Κροταλίδης ἐν ἀνέσει ἐξηκολούθει τὰς σπουδάς του.

Σύνηθες ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ κοινωνίᾳ μυθιστόρημα, καταλῆγον πολλάκις εἰς τραγῳδίαν. Μετὰ καλὸν γεῦμα, παρασκευασθὲν ὑπὸ τῆς ἐργασίας τῆς Μαρίας, ὁ ἀπόβλητος υἱὸς «ᾐσθάνθη 'στὴν καρδίαν του ἕνα παλμὸν» — ἦτο ἀδυναμία τοῦ αἵματος — καὶ ἁρπάσας τὴν χεῖρα τῆς κόρης, ὀμνύει εἰς αὐτὴν αἰώνιον ἔρωτα, ἐπίσης δὲ ὑπόσχεται γαμικὸν δεσμὸν μετὰ τὴν λῆψιν τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος.

Ἐλήφθη τοῦτο, ὁ δὲ Κροταλίδης ἐγένετο δικηγόρος καὶ σημαῖνον πολιτικὸν πρόσωπον· πολλοὺς ἐγκληματίας ἔσωσεν ἐκ τῶν φυλακῶν, ἀναμφιβόλως οὐχὶ ἐξ ἀγνοῦ αἰσθήματος, ὡς ἔσωσεν αὐτὸν ἄλλοτε ἡ Μαρία, ἀλλὰ πρὸς δημιουργίαν πολιτικῆς δυνάμεως. Τύπος δημεγέρτου, ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο ν' ἀξιώσῃ ἡμέραν τινὰ τὴν ἕδραν ὑπουργοῦ. Ἐν τοιαύτῃ ἀκμῇ ὤν, ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν ἑτέρου ὁμοίου, ἐν ἐνεργείᾳ πολιτευομένου, τοῦ Πληξίου. Οὗτος θέλει νὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα Εὐρυδίκην τῷ Κροταλίδῃ, ὡς ἀντάλλαγμα λαμβάνων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑποστήριξιν. Τοῦτο συνέφερεν εἰς ἀμφοτέρους. Ὁ μὲν Κροταλίδης εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς τοῦ Πληξίου, οὗτος δὲ τῆς ὑποστηρίξεως ἐκείνου. Ἀλλ' ὑπάρχουσι προσκόμματα· ἡ ὑπόσχεσις γάμου, ἣν ἔδωκεν ὁ Κροταλίδης τῇ Μαρίᾳ καὶ ἡ δυστροπία τῆς Εὐρυδίκης, προτιμώσης ἀντ' αὐτοῦ πρίγκιπά τινα Καλλιμάχην, πλάσμα περιέργου συγκυρίας, ἐπιδράσαν ἐπὶ τῆς μεγαλομανοῦς φαντασίας τῆς κόρης τοῦ Πληξίου.

Τὸ πρῶτον πρόσκομμα, ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Κροταλίδου, αἴρεται μετ' ἀσήμαντον τοῦ ἐντίμου τούτου προσώπου ἐνδοιασμόν. Εἶχε σύμβουλον φοιτητήν τινα, κεκτημένον εὐρυτέραν γνῶσιν καὶ τοῦ δικαίου καὶ τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν. Οὗτος ὑποδεικνύει αὐτῷ, ὅτι ὑποσχέσεις χωρὶς συμβόλαια δὲν ὑποχρεοῦσιν, ὅτι ὀφείλει νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Μαρίαν καὶ νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν Εὐρυδίκην.

Αἱ πράξεις αἱ γιγάντειαι θυσίας ἀπαιτοῦσι·
θὰ γείνῃ ὁλοκαύτωμα μὰ νέα, τί σημαίνει ;

Ἡ νουθεσία αὕτη κατισχύει τῶν ἐνδοιασμῶν τοῦ δημεγέρτου, ὅστις ἀποφασίζει νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Μαρίαν χάριν τῆς Εὐρυδίκης.

Ὀχλαγωγίαν, ἐξεγερθεῖσαν κατὰ τοῦ Πληξίου, διαλύει ἀμέσως διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ

Ὁ Κροταλίδης μ' ἕνα μικρὸ λόγο του,
ποῦ 'ςτῆς ἀκαδημείας ἕνα μάρμαρο
ἐπάν' ἀνέβη καὶ τὸν ἐξεφώνησε
κ' ἔκαμεν ὅλους τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς
πολίτας μάρμαρο, γιὰ νὰ ὁμοιάζουνε
μὲ τὴν ἀκαδημεία τους.

Μετὰ τὸν ὀχλαγωγικὸν τοῦτον θρίαμβον τοῦ Κροταλίδου ὁ Πληξίας προσφέρει αὐτῷ τὴν χεῖρα τῆς θυγατρός του, θυγατρὸς ἀνδρός, «ποῦ διαθέτει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ του ὅσα κιὰν ἔχῃ ἡ Ἑλλὰς στοιχεῖα ζωογόνα».

Ἀλλ' ἡ Εὐρυδίκη προτιμᾷ τὸν πρίγκιπα Καλλιμάχην, οὗ ἐπισκεπτήριον εἶδεν ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ. Ὅτε δὲ ἡ Μαρία, πληροφορηθεῖσα περὶ τοῦ συνοικεσίου τούτου, μετέβη εἰς τὸν οἶκον τοῦ Πληξίου, ἵνα παραστήσῃ τῇ Εὐρυδίκῃ, ὅτι ὁ Κροταλίδης ὑπεσχέθη ἄλλοτε νὰ λάβῃ αὐτὴν σύζυγον, αὕτη ἀποκρίνεται, ὅτι θέλει τὸν Καλλιμάχην, οὐχὶ δὲ τὸν Κροταλίδην, ἅτε ἀπεχθανομένη τοὺς δικηγόρους.

Ἀλλ' ὁ Πληξίας, ἔχων ἤδη ὑποχρεώσεις πρὸς τὸν Κροταλίδην, προτείνει αὐτὸν πρὸς τὴν Εὐρυδίκην, ἥτις ὅμως ἀρνεῖται. Ὁ πατὴρ δυσαρεστεῖται κατὰ τῆς θυγατρὸς καὶ θέτει αὐτὴν ὑπὸ ἐπιτήρησιν ἐν τῷ οἴκῳ, διαταχθέντων τῶν ὑπηρετῶν νὰ μὴ δεχθῶσιν οἱονδήποτε ξένον.

Τὰ κατὰ τὸ *Ἐπισκεπτήριον* τοῦ πρίγκιπος Καλλιμάχη ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ἐπαρχιώτης, ἀφελὴς τὰ ἤθη, ἀλλὰ πονηρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις, ὁ Σκνιπίδης. Οὗτος ἐπεθύμει νὰ λάβῃ συνέντευξιν μετὰ τοῦ παντοδυνάμου Πληξίου, ἵνα τὸν δεκάσῃ καὶ γείνῃ κύριος δημοσίων κτημάτων.

Μὴ εἰσαγόμενος εἰς τὸν οἶκον τούτου, ἔλαβεν ἐπισκεπτήριον πρίγκιπός τινος Καλλιμάχη, ὅ περ *τυχαίως εὗρε κατὰ γῆς* καὶ δι' αὐτοῦ ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὸν οἶκον, νομισθεὶς ὡς πρίγκηψ. Ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης γίνονται κωμικαὶ παρεξηγήσεις. Ἡ φαντασιόπληκτος θυγάτηρ τοῦ Πληξίου προσφέρεται πρὸς τὸν ἐπαρχιώτην ὡς πρὸς πρίγκιπα. Ἐνῷ οὗτος ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὑποθέσεώς του, ἡ Εὐρυδίκη φέρεται πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς γαμβρόν. Παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ πατρὸς νὰ εἰσέλθῃ ξένος εἰς τὸν οἶκον, αὕτη δέχεται τὸν Σκνιπίδην, φρονοῦσα ὅτι οὗτος εἶνε ὁ πρίγκηψ Καλλιμάχης. Ὁ Σκνιπίδης στενοχωρεῖται, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ζητεῖ νὰ ἐκμεταλλευθῇ ἐπαρχιωτικῷ τῷ τρόπῳ τὴν κουφότητα τῆς Εὐρυδίκης. Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ προσέρχεται ὁ Κροταλίδης, ὃν παρουσιάζει αὕτη εἰς τὸν δῆθεν πρίγκηπα· οὗτος μέμφεται τὸν ἐπαρχιώτην διὰ τὸ θάρρος του, νομίζων αὐτὸν πραγματικὸν πρίγκηπα, ἐπὶ τῇ καταπατήσει τῆς ἐθιμοτυπίας. Πρὸς ἐξιλέωσιν ὁ Σκνιπίδης ζητεῖ αὐτὸν δικηγόρον. Ἀλλ' ὁ Κροταλίδης, ἐξερχόμενος τῆς αἰθούσης, δίδει τὸ ἐπισκεπτήριόν του εἰς τὸν Σκνιπίδην, γράφων ἐπ' αὐτοῦ, ὅτι τὸν προσκαλεῖ εἰς μονομαχίαν εἰς τὸ Στάδιον. Ἡ Εὐρυδίκη, ἀναγνοῦσα αὐτό, πίπτει λιπόθυμος, τρέμουσα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Σκνιπίδου, ὅστις, ἰδὼν αὐτὴν ἐν ἀπογνώσει καὶ μὴ ἐννοῶν τὸ αἴτιον, ἐξέρχεται τοῦ οἴκου.

Ἡ δημοτικότης τοῦ Κροταλίδου παρῆλθεν, ὡς ἐγνώσθη ἡ πρὸς τὸν Πληξίαν λιποταξία αὐτοῦ. Τὰ κατὰ τὴν μονομαχίαν μαθόντες πολῖταί τινες, σπεύδουσι πρὸς τὸ Στάδιον, ἵνα ἴδωσιν ἐπὶ τόπου τὸ ἀποτέλεσμα. Ὁ Κροταλίδης, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀποκρουσθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ τῆς Εὐρυδίκης, μεταβαίνει εἰς τὸ Στάδιον, ἵνα μονομαχήσῃ μετὰ τοῦ Σκνιπίδου. Ἐκεῖ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. Μεταβαίνει καὶ ἡ Μαρία, πρὸς ἣν εἶχε γράψῃ ἤδη ὁ Κροταλίδης, ζητῶν συγγνώμην, ἂν φονευθῇ ἐν τῇ μονομα-

χία. Αὕτη δὲν ἐκτελεῖται, ἡ δὲ Μαρία καὶ ὁ Κροταλίδης συμφιλιοῦνται, τελουμένου τοῦ γάμου, τοῦ δὲ Σκνιπίδου μόλις κατανοοῦντος τὴν κωμικὴν θέσιν του.

Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ βρίθουσιν αἱ περιπέτειαι καὶ ἡ ῥαδιουργία. Ποικιλία προσώπων καὶ κοινωνικῶν σχέσεων. Ὁ ποιητὴς ἀνασύρει πτυχήν τινα τῶν καθ' ἡμᾶς κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἠθῶν καὶ πράττει τοῦτο οὐχὶ ἀνεπιτυχῶς. Τὰ πρόσωπα τοῦ Πληξίου, τοῦ Κροταλίδου καὶ τῆς Εὐρυδίκης, τοῦ ἐπιτηδείου πολιτικοῦ, τοῦ ἀλλοπροσάλλου δημεγέτου, τῆς ματαιόφρονος κόρης, ἐξ ἑνὸς ἐπισκεπτηρίου, οὗ δὲν ἀναζητεῖ τὴν ἀρχήν, ὀνειρευομένης συνοικέσιον μετὰ πρίγκηπος, ὃν καὶ φαντάζεται ὅτι βλέπει ἐν τῷ πρώτῳ ἐπαρχιώτῃ, δὲν στεροῦνται κωμικῆς ὑποστάσεως. Τὸ πρόσωπον τῆς Μαρίας εἶνε ἐπίσης εἰλημμένον ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ἡ λύσις δὲν εἶνε πλήρης. Δὲν διαλευκαίνονται ἐπὶ τέλους προσηκόντως τὰ κατὰ τὸ Ἐπισκεπτήριον τοῦ πρίγκηπος Καλλιμάχη, ὅπερ ἤθελε καταστήσῃ κωμικώτερα πρόσωπά τινα, οἷον τὴν Εὐρυδίκην, τὸν Σκνιπίδην, κατανοοῦντα ὅτι ἡ πονηρία αὐτοῦ νὰ ἐπιδώσῃ ξένον ἐπισκεπτήριον, ἵνα εἰσαχθῇ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Πληξίου, παρήγαγε κωμικὰ ἀποτελέσματα. Ἀλλ' ἡ τιμωρία τοῦ ἠθικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἀλλαξοπίστου Κροταλίδου εἶνε ἐπιτυχής.

Παρὰ τὰς ἐλλείψεις ταύτας ὁ ποιητὴς εἶνε εὐφυὴς μυθοπλόκος καὶ ψυχολογεῖ προσηκόντως.

Ἡ Ἀλεποῦ

Ὁ φαρμακοποιὸς Γουδοχέρης εἶχε γυναῖκα Ἀγγελικὴν καὶ θυγατέρα Ἐρατώ, ἐπιπόλαια ὄντα, γλιχόμενα νεωτερισμῶν, πρὸς οὓς δὲν ἦσαν καὶ ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς θέσεως καὶ ἐκ τοῦ πλούτου προωρισμένα. Ἡ Ἐρατὼ ἐπιθυμεῖ νὰ

λάβῃ σύζυγον Ἀνεμοκουβάρην τινά, ἐπαγγελλόμενον τὸν μέγαν ἐπιχειρηματίαν καὶ ἔχοντα ἐν Ἀθήναις πολλὰς σχέσεις μετὰ *διακεκριμένων* οἰκογενειῶν. Οὗτος παρενείρει γαλλικὰς λέξεις ἐν ταῖς συνδιαλέξεσιν αὐτοῦ, κατακτήσας οὕτως εὐκόλως τὴν ἐκτίμησιν τῆς οἰκογενείας Γουδοχέρη, ἣν καὶ πείθει ἡμέραν τινὰ νὰ μετάσχῃ εἰς τὸ γνωστὸν κυνήγιον τῆς Ἀλεποῦς, φέρων καὶ τὸ πρὸς τοῦτο προσκλητήριον. Ὁ ματαιόφρων φαρμακοποιὸς τρελλαίνεται ἐκ χαρᾶς ἐπὶ τῇ προσκλήσει ταύτῃ·

διασκέδασις λαμπρὰ
τὰς πύλας της ἀνοίγει κ' εἰς τὸν εὐγενῆ
ὁρίζοντά της αὔριον τοὺς προσκαλεῖ.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ καταφθάνει ἐκ Γαργαλιάνων τῆς Πελοποννήσου πλούσιος κτηματίας, παλαιὸς φίλος καὶ ὁμῆλιξ τοῦ Γουδοχέρη. Οὗτος, πρὸ πολλῶν ἐτῶν πλουτισθεὶς ἐν Ἀμερικῇ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἠγόρασε τὰ καλλίτερα τῶν κτημάτων, καταστὰς ὁ πρῶτος σταφιδοκτηματίας. Τοιοῦτος ὢν ὁ Χρυσοχέρης ἦλθεν εἰς Ἀθήνας πρὸς εὕρεσιν νύμφης, *εὐπαιδεύτου* κόρης, διὰ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀγαθὸν νέον, εὐσταλῆ, κληρονόμον δὲ μεγάλης περιουσίας.

Ψηλός, λιγνός, σὰν κρῖνος μὲ τὴν κάτασπρη
ἀστράφτει φουστανέλλα,

λέγει ὁ πατήρ.

Ἰδίᾳ ἐπιθυμεῖ τὴν θυγατέρα τοῦ φίλου του Γουδοχέρη, ἣν ὁ υἱὸς εἶδε τὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς των ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν Ἀθηνῶν καὶ συνεπάθησε πρὸς αὐτήν. Ἀλλ' ὁ φαρμακοποιὸς ἔχει ὅλως ἀλλοίας ἰδέας περὶ κοινωνίας, ἠθῶν, ἄρα καὶ γάμου τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ· ἔχει σχέσεις πρὸς τὴν

εὐγενεστάτην τάξιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀνταλλάσσει ἐπισκέψεις μετ' αὐλικῶν, διπλωματῶν, χρηματιστῶν, μετὰ *διακεκριμένων* προσώπων, φαίνεται καὶ αὐτὸς «μετὰ τῶν ἄλλων distingué ἀληθινός»· φρίττει ἄρα πρὸ τῆς ἰδέας γάμου τῆς θυγατρός του μετὰ φουστανελοφόρου ἐπαρχιώτου.

Ἐκ τοῦ ἀκολούθου διαλόγου μεταξὺ Γουδοχέρη καὶ Χρυσοχέρη περὶ ἀποδοχῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ δευτέρου ὡς γαμβροῦ, καταδείκνυται ὅ τε χαρακτὴρ καὶ αἱ ἰδέαι ἀμφοτέρων, τοῦ σώφρονος ἐπαρχιώτου καὶ τοῦ ματαιόφρονος κατοίκου τῆς πρωτευούσης.

Ἔμαθα
πῶς ἔχεις κόραις, φιληνάδες, ἐκλεκταῖς
εἰς τὰς Ἀθήνας σχέσεις, κ' ἦλθα νὰ σοῦ 'πῶ
τὴν πρόθεσίν μου, ὥστε....
—Δὲν τὸν 'πάνδρευες
'στοὺς Γαργαλιάνους, ἀδελφέ, καλλίτερα,

ἀποφαίνεται ὁ Γουδοχέρης.

Ἀλλ' ὁ Χρυσοχέρης ἐπιθυμεῖ νὰ τοῦ *δώσῃ καμμία μᾶλλον σπουδασμένη*· εἶνε πλουσιώτατος ὁ υἱός του. Ὁ Γουδοχέρης πάλιν ἀποκρίνεται·

Ἀλλὰ ἐδῶ αἱ νύμφαι εἶνε δύσκολοι.

Ὁ Χρυσοχέρης αἰτιολογεῖ τὴν αἴτησιν αὐτοῦ διὰ τῶν ἑπομένων·

Ἐγὼ ἀπ' ἐναντίας ἤκουσ' ἀδελφέ,
ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας νύφαις ἄφθοναις
ὑπάρχουν, νέαις καὶ γεροντοκόριτσα
καὶ ὅτι ρίπτουν δίκτυα καθημερινῶς
γιὰ νὰ ψαρεύσουν ὅποιον στείλ' ἡ μοῖρά των
γαμβρὸν ἐμπρός των....

Ἀλλ' ὁ γαμβρός, ἀποκρίνεται ὁ Γουδοχέρης, πρέπει νὰ ἔχῃ προσόντα.

Μάλιστα λέγει ὁ Χρυσοχέρης· πολλὰ ἔχει ὁ υἱός μου·

κρασί, ρακὶ δὲν πίνει· νέος φρόνιμος,
κυττάζει τὴν δουλειά του καθημερινῶς.

Ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶνε προσόντα, λέγει ὁ φαρμακοποιός.

Καὶ ποῖα εἶνε τὰ προσόντα τοῦ γαμβροῦ ἐν Ἀθήναις; ἐρωτᾷ ὁ Χρυσοχέρης·

Ὁ Γουδοχέρης ἀποκρίνεται:

Ἰδοὺ ἄκουσε.
Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ φορῇ τὰ φράγκικα
ἐνδύματα ὁ Ἕλλην· νᾶνε δὲ πολὺ
στενὰ ραμμένα, ὥστε νὰ ἐξέρχωνται
ἀπ' τὸ κορμὶ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του.
Βλέπει δὲν βλέπει, πρέπει πάντα νὰ φορῇ
γυαλιὰ 'στὰ μάτια, χαριέντως νὰ 'μιλῇ,
χωρὶς 'ντροπὴ καμμία, μετὰ γυναικῶν
γιὰ κάθε πρᾶγμα, νὰ 'μιλῇ τὴν γαλλικὴν
συνήθως γλῶσσαν, πλὴν καὶ 'στὰ ἑλληνικά,
ὅταν συγκαταβαίνῃ νὰ 'μιλῇ κι' αὐτά,
ν' ἀνακατόνῃ πάντα λέξεις γαλλικὰς
καὶ γαλλικὴν νὰ δίδῃ 'σόλα προφοράν.

Ὁ γνωστὸς Ἀνεμοκουβάρης ἔρχεται μετ' ὀλίγον, φέρων τὸ προσκλητήριον διὰ τὸ κηνύγιον τῆς Ἀλεποῦς. Ἀλλὰ δεῖ χρημάτων καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γουδοχέρη στερεῖται. Ὁ εἰς ἐπίσκεψιν παριστάμενος ἐπαρχιώτης προσφέρει τὸ ἀναγκαῖον χρηματικὸν ποσὸν εἰς τὸν κουμπάρον. Ἐν τούτοις χρειάζονται καὶ τρεῖς ἵπποι. Ὁ Γουδοχέρης μετέβη εἰς ὅλα τὰ ἱπποστάσια τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ δὲν εὗρε. Μετ' ὀλί-

γον προσέρχεται Ἄγγλος ἱπποκόμος, προσφέρων τρεῖς ἵππους ἀντὶ ἑκατὸν δραχμῶν· ὁ Γουδοχέρης ἀποδέχεται, ἀλλ' ἀποδείκνυται, ὅτι οὔτε αὐτός, οὔτε ἡ σύζυγος καὶ ἡ θυγάτηρ γινώσκουσιν ἱππασίαν. Ἐν ἀπορίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου ὁ Ἄγγλος συμβουλεύει νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ἐκδρομὴν ἐπὶ ὄνων, μὴ ἀπαιτουμένων εἰδικῶν πρὸς τοῦτο γνώσεων. Μετά τινα δισταγμὸν συγκατανεύει ἡ οἰκογένεια νὰ μεταχειρισθῇ ὄνους ἀντὶ ἵππων, βεβαιώσαντος τοῦ Ἄγγλου, ὅτι κέκτηται τρεῖς τοιούτους μετὰ μεγάλων ὤτων. Τῇ προτάσει δὲ τῆς θυγατρὸς ἀποφασίζεται ν' ἀποκρύψωσι τὰ ὦτα τῶν ὄνων διὰ κομψῆς κουκούλας, εἴδους *capuchon*.

Ἐπὶ τῶν ζώων τούτων ἀπέρχεται ἡ οἰκογένεια εἰς τὸ κηνύγιον. Ὁ Χρυσοχέρης, μεταβὰς πρὸς ἐπίσκεψιν εἰς τὴν οἰκίαν, ἵνα λάβῃ ἀπόκρισιν τοῦ Γουδοχέρη περὶ γάμων τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς Ἐρατοῦς, παραμένει ἐπὶ στιγμὴν ἐν τῷ οἴκῳ. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ παρουσιάζεται δικαστικὸς κλητήρ, φέρων ἀπόφασιν κατὰ τοῦ Γουδοχέρη περὶ πληρωμῆς τρισχιλίων δραχμῶν. Μὴ εὑρὼν αὐτὸν ὁ κλητὴρ ἀπέρχεται διὰ νὰ ἐπανέλθῃ.

Ἀστειοτάτη ὑπῆρξεν ἡ ὀνηλατικὴ ἐκδρομὴ τῆς οἰκογενείας Γουδοχέρη. Συναντᾶται μετὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ Μαχαίρα, ὅστις ἰδὼν αὐτὴν ἐν κωμικῇ καταστάσει, ἅτε κατα-πεσοῦσαν ἀπὸ τῶν ὤμων τοῦ δυσπειθοῦς ζῴου ἀπολέσαντος καὶ τὸ *capuchon*, λαμβάνει θάρρος καὶ ἀπευθύνει τολμηροτάτας ἐρωτικὰς φιλοφρονήσεις πρὸς τὴν σύζυγον τοῦ Γουδοχέρη, ἐνῷ συγχρόνως ὁ Ἀνεμοκουβάρης πολιορκεῖ τὴν θυγατέρα. Ὁ Γουδοχέρης, ἰδὼν τὸν Μαχαίραν τολμηρῶς προσφερόμενον πρὸς τὴν σύζυγον αὐτοῦ, φέρεται τραχέως, τοῦθ' ὅ περ παροργίζει τὸν ἀξιωματικόν. Κακῶς ἔχων ἐπανέρχεται εἰς τὸν οἶκον ὁ Γουδοχέρης. Ἐκεῖ τὸν ἀναμένουσι νέαι συμφοραί. Πληροφορεῖται τὴν ἐκουσίαν ἀπαγωγὴν τῆς νεωτέρας θυγατρὸς αὐτοῦ, ἀκολουθησάσης τὸν ὑπηρέτην τοῦ φαρμα-

κείου. Λαμβάνει πρὸς τούτοις ἐπιστολὴν τοῦ Μαχαίρα, καλοῦντος αὐτὸν εἰς μονομαχίαν. Φοβερὰ ἡ στενοχωρία τοῦ δυστυχοῦς φαρμακοποιοῦ· κραυγάζει ἔξω φρενῶν:

Ὦ τρισαγία Γλυκερία, κράτα τον !
—Βρὲ τί Μαχαίρας εἶν' αὐτὸς ἀληθινὸς
καὶ ὄνομα καὶ πρᾶγμα ! ποῦ 'στὸν διάβολο
ἐβγῆκ' ἐμπρός μου ὁ θεότρελλος αὐτὸς
κ'εὑρῆκα τὸν μπελᾶ μου ; τί τοῦ ἔκαμα
καὶ θέλει νὰ μὲ σφάξῃ ;—Παναγία μου,
τὸ λέγω καὶ κρυόνω, 'σὰν ν'ἀπέθανα.
—Ἄχ, ἄχ ! κατηραμένη 'Αλεποῦ ! ἐσὺ
τὰ πταίεις ὅλα, ἐξ αἰτίας σου
ἐπί γαϊδάρου πώλου ἐταξείδευσα,
τὴν τούμπαν δὲ ἐπῆρα τὴν γνωστὴν
κ' ἔσπασα τὸ κεφάλι καὶ ἐβράχηκα
καὶ εἶδα κάτι πράγματα ἀπίστευτα·
περιϋβρίσθην, γροῦχα δὲ μοῦ φώναξαν·
ὁ βοηθός μου ἔκλεψε τὴν κόρην μου,
τὸ φαρμακεῖον ἐληστεύθη, χάθηκα·
καὶ τώρα θέλει ὁ θεότρελλος αὐτὸς
ἢ νὰ ὑπάγω νὰ μὲ σφάξῃ, ἢ αὐτὸς
νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμένα γιὰ τὸ ἴδιον.

Τότε παρουσιάζεται ὁ ὑποψήφιος γαμβρὸς 'Ανεμοκουβάρης, τρομερὸς κατὰ τὸ λέγειν του

εἰς τὸ σπαθί, τὸ ξίφος, τὸ πιστόλιον·

ὁ Γουδοχέρης τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν ἀντιπροσωπεύσῃ ἐν τῇ μονομαχίᾳ, ἀλλ' οὗτος ζητεῖ ν' ἀποφύγῃ, καλῶς γινώσκων τὸν Μαχαίραν ἐξ ἄλλων δυσαρέστων δι' αὐτὸν γεγονότων.

Ἐνῷ ταῦτα συμβαίνουσι, παρουσιάζεται αὖθις ὁ δικαστικὸς κλητήρ, ζητῶν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν γνωστὴν ἀπόφασιν· τοῦτο περιάγει εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν τὴν οἰκογένειαν Γουδοχέρη. Ἀλλὰ παρουσιάζεται αὖθις ὡς ἐκ μηχανῆς θεὸς ὁ Χρυσοχέρης, ἐπιδεικνύων τῷ δικαστικῷ κλητῆρι τὴν γενομένην ἤδη παρ' αὐτοῦ ἐξόφλησιν τῆς συναλλαγματικῆς. Μετὰ τὰ δείγματα τοσαύτης γενναιοφροσύνης τοῦ Χρυσοχέρη, ὁ Γουδοχέρης, κατανοῶν τὰ σφάλματα αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιπολαιότητα, δι' ἣν παρ' ὀλίγον νὰ μεταβῇ εἰς τὰς φυλακάς, λαμβάνει ὡς γαμβρὸν διὰ τὴν Ἐρατὼ τὸν υἱὸν τοῦ Χρυσοχέρη, ἐπιδεικνύοντος αὖθις γενναιότητα διὰ τῆς προικίσεως τῆς δευτέρας κόρης τοῦ συμπεθέρου, ἣν εἶχεν ἀπαγάγῃ τὴν πρωΐαν ὁ βοηθὸς τοῦ φαρμακείου, ὡς καὶ τῆς ὑπηρετρίας αὐτοῦ. Οὕτω τὴν αὐτὴν ἡμέραν τελοῦνται τρεῖς γάμοι, πάντων εὐφροσύνως ψαλλόντων:

Ζήτω οἱ Γαργαλιάνοι
γωνιὰ ἑλληνική!
Χρυσὴ ζωὴ θὰ κάνῃ,
ἂν ζῇ κανεὶς ἐκεῖ.
Τὸ νοῦ της 'σπῆτι ἔχει
κάθε νοικοκυρά,
κι' οὔτε νὰ πιάσῃ τρέχει
τῆς ἀλεποῦς οὐρά.

Ἡ κωμῳδία αὕτη εἶνε ἡ σχετικῶς ἀμεμπτοτέρα πασῶν, οὐχ ἧττον χρήζει μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπεξεργασίας. Ἡ ἐξέλιξις προβαίνει ὁμαλῶς. Ἡ γλῶσσα προσήκει κωμικῷ διαλόγῳ, οὔτε χυδαία ἄγαν, οὔτε καθαρεύουσα. Τὸ θέμα εἶνε ἐπίκαιρον, εἰ καί πως ἀπίθανος ὁ χαρακτὴρ τοῦ φαρμακοποιοῦ, καλουμένου εἰς ὑψηλὰς συναναστροφάς, μετέχοντος δὲ καὶ τοῦ κυνηγίου τῆς Ἀλεποῦς. Ἠδύνατο νὰ ἐπινοηθῇ

καταλληλότερον πρόσωπον. Τὸ κωμικὸν ἅλας ἱκανῶς καταχέεται ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ· ἡ δὲ κάθαρσις εἶνε ἐπιτυχής, μηδὲν ἔχουσα τὸ ἀπίθανον. Ἐνιαχοῦ ὑπάρχει ἄκρατος περὶ τὴν ἔκφρασιν ἐλευθερία, ἣν καλὸν νὰ μετριάσῃ ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ἀναθεωρήσει τῆς κωμῳδίας. Ἐν γένει δ' αὕτη πιστῶς ἀναπαρίστησιν εἰκόνα τῶν καθ' ἡμᾶς κούφων ψευδοφραγκικῶν ἠθῶν.

Η Κόρη τῆς Λήμνου

Ἐν ἔτει 1475 ἐπολιορκεῖτο ἡ Λῆμνος ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡ νῆσος εἶνε κτῆσις τῆς Βενετίας, ὑπερασπίζεται δὲ παρά τε τῶν Βενετῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων. Τοῦ ἰδίᾳ πολιορκουμένου χωρίου τῆς νήσου Κοκκίνου ὁ προεστὼς Ἰσίδωρος ἔχει θυγατέρα Μαρίαν, ἧς ἐρῶσι συγχρόνως ὅ τε Βενετὸς ἱππότης Βρεντάνος καὶ ὁ Κρὴς ὁπλαρχηγὸς Μελισσηνός, λαβὼν τὸ ψευδώνυμον Κλαδᾶς, πολεμῶν ὑπὸ τοὺς Βενετοὺς τοὺς Τούρκους καὶ «λίαν ἐνωρὶς φέρων εἰς τὸ μέτωπον τῆς δυστυχίας τὴν σφραγῖδα». Οὗτος εἶνε φυγὰς ἐκ τῆς πατρίδος, ἐπαναστάτης κατὰ τῆς βενετικῆς ἐξουσίας, παρ' ἧς εἶνε καταδεδικασμένος εἰς θάνατον. Εὐγενὴς φιλοπατρία ὡδήγησε τὸν υἱὸν τῆς Κρήτης εἰς Λῆμνον: ὁ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγὼν τῆς κοινῆς πατρίδος Κρατεῖ δ' αὐτὸν ἐν τῇ νήσῳ ἥ τε ὑπεράσπισις αὐτῆς, ἀλλὰ καί τι λεπτότερον αἴσθημα, ὁ πρὸς τὴν Μαρίαν ἔρως.

Ἦλθον εἰς τὴν πολιορκουμένην νῆσον ἐπίκουροι τῶν Βενετῶν πολλαχόθεν τοῦ Ἑλληνικοῦ·

Ἦλθον ἀπὸ τῶν νήσων τῶν γειτονικῶν,
ἐκ τοῦ Μωρέα ἦλθον καὶ τῆς Ρούμελης
καὶ τῆς Ἠπείρου Ἐνετοὶ καὶ Ἕλληνες·
πλὴν καὶ αὐτὴ ἡ Λῆμνος, ἂν κ' εἰρηνική,
ἀξιομάχους ἄνδρας ἔστειλε πολλούς·

ἀλλ' ὁ στόλος τῶν πολιορκητῶν εἶνε δυσκαταγώνιστος· ἡ δὲ Λῆμνος διατρέχει τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Οὕτω θρηνολογεῖ τὴν κατάστασιν αὐτῆς ὁ ἐκ Κρήτης ἥρως :

Καὶ αὔτ' ἡ νῆσος . . ἡ φαιδρά, γελόεσσα,
εἰρηνικὴ καθεύδει καὶ ἀνύποπτος
τοῦ φοβεροῦ ὀλέθρου, ὃν ὁ ἄνθρωπος
τῇ ἑτοιμάζει ἐν καρδίᾳ σκοτεινῇ.
Ὑπὸ τοῦ πόντου ρωχελῶς λικνίζεται,
Εἰς τοὺς ζεφύρους κλίνουν ψιθυρίζοντα
τὰ ὥριμα σπαρτά της τὰ χρυσίζοντα,
καὶ πανταχοῦ τὰ δένδρα της χλοάζουσιν,
ἐλπὶς ἀνθρώπου, στολισμὸς τῆς φύσεως.
Καὶ ὅμως ἴσως αὔριον, μεθαύριον
ὁ δαίμων τοῦ πολέμου ὁ αἱμοχαρὴς
θὰ ἐρυθράνῃ κύματα κρυστάλλινα
κ' εἰς ἐρημίαν καὶ σποδὸν καπνίζουσαν
θὰ μεταβάλῃ τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς.
Καὶ ἴσως ἡ Μαρία ἡ καλλίμορφος,
ἀσπαίρουσα, θρηνοῦσα καὶ παλαίουσα
ὡς σφάγιον ἐρώτων μιαρῶν συρθῇ
εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ βαρβάρου νικητοῦ...

Οἱ φόβοι τοῦ Κλαδᾶ καὶ περὶ τῆς Λήμνου καὶ περὶ τῆς Μαρίας εὐτυχῶς δὲν ἐπαληθεύουσιν. Ἀποκρούονται ἐπιτυχῶς οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τῶν Ἑλληνοβενετῶν, γενναίως ἀγωνισαμένου τοῦ ἐκ Κρήτης πολεμιστοῦ. Ἀλλ' ἡ νίκη ὀφείλεται πρωτίστως εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ προεστῶτος—τὴν Μαρίαν. Ἡ Αὐρηλιανὴ αὕτη παρθένος τῆς Λήμνου, ἐνῷ ἡ πολιορκία ἐξεδηλοῦτο ἐν τῇ βιαιοτάτῃ αὐτῆς δυνάμει, προσέρχεται εἰς τὸν ναόν, ἵνα προσευχηθῇ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς νήσου μετὰ τῶν γυναικῶν. Εὐγενὴς καὶ ὡραία εἶνε ἡ προσευχὴ

τῆς παρθένου· σταθεῖσα πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ καὶ ἄρασα τὸν ὀφθαλμὸν εἰς τὰ ὕψη ἀναφωνεῖ:

Ὦ τῆς θεότητός μου σκήνωμα σεπτόν,
ὅ περ ὑψοῖς τὴν σεβασμίαν στέγην σου
εἰς τούρανοῦ τὴν κυανῆν λαμπρότητα.
Χεῖρες θεοσεβεῖς σὲ ᾠκοδόμησαν,
ἐμπνεύσασαι τὸ μῦρον τῆς λατρείας των
εἰς πάντα λίθον, τὸν ὁποῖον ἔθετον
εἰς τ' ἅγιά σου τείχη. Σὺ ἐσκίασες
προσευχομένους τόσους μου προπάτορας
καὶ ὑπὸ τοὺς ἀρχαίους θόλους σου ἐγώ,
ριγοῦσα ὑπὸ θείας συγκινήσεως,
ἠσθάνθην εἰς τὰ στήθη καταβαίνουσαν.
τὴν χάριν τῆς θρησκείας τῆς ἀληθινῆς.
Ἐδῶ ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν κωδώνων σου,
εἰς τὰ εὐώδη νέφη τοῦ λιβανωτοῦ,
εἰς τῶν ψαλμῶν τὴν οὐρανίαν ἔξαρσιν,
ἠνοίγη καθὼς ἄνθος ἡ καρδία μου
'ς τὸ θάλπος τοῦ ἡλίου τοῦ πνευματικοῦ.
Φύλαξε τὸν ναόν σου, Παναγία μου,
ἀπὸ βαρβάρων χεῖρα ἱερόσυλον·
πρὸ τῶν τειχῶν μας τοὺς ἀπίστους σύντριψε,
τὰ ἱερά σου σκεύη πρὶν μιάνωσι,
τὰ εἰκονίσματά σου πρὶν ἐμπαίξωσι,
κ' ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ σου πρὶν ὑμνήσωσι
διὰ βαρβάρου γλώσσης τὸν Προφήτην των.
Βοήθει τοὺς πιστούς σου, Παναγία μου,
τοὺς ἀγωνιζομένους ἐν ὀνόματι
τοῦ τέκνου σου. Τὴν νίκην χάρισον αὐτοῖς.

Εἰσέρχεται εἰς τὸν ναόν, ἀλλ' εἶτα οἰονεὶ πνευματέμφο-

ρος καταλιμπάνει αὐτὸν καὶ σπεύδει πρὸς τὸ σημεῖον τοῦ μεγαλητέρου κινδύνου. Ὁ κρότος τοῦ τηλεβόλου, φωνεῖ ἡ ἡρωίς,

εἶνε ἡ φωνὴ
τοῦ πλάστου καὶ Θεοῦ μου, ὅστις μὲ καλεῖ·
ἡ ἀστραπὴ τῶν κανονίων εἶν' ἡ φλόξ,
ἥτις ὡσεὶ θεόθεν ἐξαστράπτουσα
μοῦ ἀναφλέγει τὴν καρδίαν ἔνθεον·

καὶ τρέχει πρὸς τὸν κίνδυνον.

Ἀλλ' ἂς διηγηθῇ τὴν ὑπερφυσικὴν αὐτῆς ἐμφάνειαν Ἕλλην στρατιώτης, τῆς μάχης μετασχών.

Πολλοὶ ἀπ' τοὺς 'δικούς μας ἐσκοτώθησαν
κ' εἴχομεν ἀποστάσει οἱ ἐπίλοιποι
Κ' οἱ ἄπιστοι σὰν νὰ τὸ εἶχαν μυριστῇ,
μὲ τελευταία ἔφοδο ἐκάνανε,
τὴν πιὸ φρικτὴν ἀπ' ὅλαις. Μᾶς ἐλύγισαν
καὶ μέσ' ἀπὸ τὰς θέσεις μας μᾶς ἔσπρωξαν.
Εἶδα ἐκεῖ νὰ πέσῃ ὁ 'Αλέξιος
κὶ' ὁ προεστὼς κοντά του. Εἶδα τὸν Κλαδᾶ
νὰ στέκῃ μέσ' 'στοὺς Τούρκους ὁλομόναχος,
νὰ σφάζῃ καὶ νὰ κράζῃ καὶ νὰ βλασφημᾷ
ἐκείνους ὅπου ἔφυγον. Καὶ μὲ στιγμή·
ὤ! νὰ μὴ ζήσω πλέον νὰ τὴν ξαναϊδῶ!
μέσα 'στὴ ζάλη, 'στὴν φωτιὰ καὶ 'στὸν καπνό,
ἀγνάντεψα θαρρῶ τὸ μισοφέγγαρο
'στὰ τείχη μας ἐπάνω!—ὅταν ἔξαφνα
κραυγὴ ἀκούστη, 'σὰν ἀπ' τὰ οὐράνια,
'σὰν κλᾶμμα καὶ κατάρα, κ' ἕνας ἄγγελος
ποῦ ἔλαμπεν ἡ ὄψις του 'σὰν τὴν αὐγὴ
καὶ ἄστραφτε τὸ κράνος κ' ἡ ρομφαία του,

'σὰν κεραυνὸς 'στοὺς Τούρκους μέσα ἔπεσεν.
«'Εδῶ ἡ νίκη!» ἔκραξε, «ποῦ φεύγετε;»
'Στὴν θέα, 'στὴν κραυγή του τὴν πολεμικὴ
θεία φωτιὰ 'στὰ στήθη μας ἐχύθηκε
καὶ μὲ μανία, μὲ ὁρμὴ ἀνήκουστη
μᾶς ἄρπαξε, μᾶς φτέρωσε, μᾶς μέθυσε
κι' ἀπάνω εἰς τοὺς Τούρκους! Καὶ οἱ ἄπιστοι
τόσο ἐξαφνιστῆκον καὶ τὰ ἔχασαν,
τέτοια τρομάρα μυστικὴ τοὺς πάγωσε
'στὴ λάμψι τοῦ ἀγγέλου, ποῦ φωνάζοντας
«'Αλλάχ, 'Αλλάχ!» τὰ ὅπλα τους πετούσαν ε
κι' ἀπὸ τὸ κάστρο 'σὰν τυφλοὶ ἐπέφταν ε
καὶ ἴσια 'σταῖς γαλέραις.

Ἡ ὑπερφυὴς ἐκείνη ὀπτασία ἦτο ἡ Μαρία, εἰς ἣν ὠφείλετο ἡ φυγὴ τῶν Τούρκων, καθὰ καὶ ἱστορικῶς τοῦτο πιστοποιεῖται.

Συγχρόνως κατέπλεεν εἰς τὸν λιμένα τῆς νήσου ἐνετικὸς στόλος, διοικούμενος ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου Λορεδάνου, κομίζοντος καὶ τὸ παράσημον τοῦ ἁγίου Μάρκου,

τὸ δεῖγμα τῆς ὑψίστης ἐκτιμήσεως,
δι' οὗ ἡ αὐθεντεία ἡ πανένδοξος
περικοσμεῖ τὰ στέρνα τῶν ἡρώων της·

μεθ' οὗ

δὲν ἐκοσμήθη στῆθος γυναικός.

Τοῦ πατρὸς τῆς Μαρίας φονευθέντος ἐν τῇ πολιορκίᾳ, υἱοθετεῖται αὕτη ὑπὸ τῆς Βενετίας, ἧς ὁ ἀρχιστράτηγος προτείνει νὰ ἐκλέξῃ τὸν κράτιστον τῶν ἱππότων πρὸς σύσφιγξιν τῶν συνδεόντων Ἐνετοὺς καὶ Ἕλληνας δεσμῶν.

Ἀπαιτητὴς τῆς καρδίας τῆς Μαρίας ἐκ τῶν Βενετῶν ἦτο

ὁ ἱππότης Βρεντάνος, ὅστις ἐννοήσας ὅτι αὕτη προτιμᾷ τὸν Κλαδᾶν, προπηλακίζει αὐτόν. Ὁ Κλαδᾶς δύναται, ἂν θέλῃ, νὰ φονεύσῃ τὸν Ἐνετὸν εἰς μονομαχίαν, ἀλλὰ κατανοεῖ τἀποτελέσματα τοιαύτης ἄφρονος πράξεως· δὲν θὰ δυνηθῇ ἴσως νὰ μεταβῇ εἰς Κρήτην πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος Ἐκ τοῦ ἀπελπισμοῦ, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Βρεντάνον, ἐν στιγμῇ παραφορᾶς ἁρπάζει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βραχίονος, σείων σφοδρῶς, ἀλλ' ἐν τῇ κινήσει ταύτῃ πίπτει ἐπιστολὴ ἐκ τοῦ στήθους αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Πληροφορεῖται ἐξ αὐτῆς ὁ Βρεντάνος, ὅτι ὁ ἄσπονδος αὐτοῦ ἐχθρὸς δὲν εἶνε Κλαδᾶς, ἀλλὰ Μελισσηνός, υἱὸς τοῦ φερωνύμου πρωτεπαναστάτου τῆς Κρήτης, ἑνὸς τῶν εὐγενεστάτων οἴκων τοῦ Ρεθύμνου. Οὗτος, ὑποκινήσας κατὰ τῆς Βενετίας ἐξέγερσιν, ἐφονεύθη καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ πρωταίτιοι. Ὁ δὲ υἱὸς Ἀντώνιος, διαφυγὼν τὸν θάνατον, πλανᾶται πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦ Κλαδᾶ, πολεμῶν κατὰ τῶν Τούρκων, ἔστω καὶ τῶν Βενετῶν σύμμαχος. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐκμεταλλεύεται ἀνάνδρως ὁ Βρεντάνος, ἵν' ἀποσπάσῃ τὴν Μαρίαν ἀπὸ τοῦ Κλαδᾶ. Θέτει αὐτὴν πρὸ διλήμματος, νὰ ὑποσχεθῇ τὴν χεῖρα εἰς αὐτόν, ἄλλως θέλει καταγγείλῃ τὸν Μελισσηνὸν εἰς τὰς βενετικὰς ἀρχάς. Πρὸ τοῦ κινδύνου τοῦ ἐραστοῦ ἡ Μαρία ἀποφασίζει νὰ δώσῃ τὴν χεῖρα εἰς τὸν Βρεντάνον.

Ὁ Κλαδᾶς ἀπόλλυσι πρὸς στιγμὴν πᾶσαν γενναιότητα Πλοῖον ναυλοχεῖ εἰς τὴν παραλίαν πρὸς μετάβασιν εἰς Κρήτην, ἔνθα ἀναμένουσιν αὐτὸν οἱ ἑταῖροι, ἵν' ἀνυψώσωσι τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τῆς βενετικῆς δεσποτείας. Ἀλλ' ἡ ψυχὴ τοῦ Κλαδᾶ κατεβλήθη ἐπὶ μικρόν. Ἀγνοεῖ τὸ αἴτιον, οὗ ἕνεκα ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῆς Μαρίας.

Μεταξὺ αὐτοῦ καὶ δύο τῶν ἑταίρων ἀνταλλάσσεται τότε ὁ ἑξῆς διάλογος.

Ἀνδρουλῆς, Σήφης.

ΑΝ. *Εἶν' ἕτοιμον τὸ πλοῖον. Ἀνυπόμονοι*
τὴν ὥραν τοῦ ἀπόπλου περιμένουσιν
οἱ ἄνδρες. Πνέει βόρειος ὁ ἄνεμος,
εἰς τὸ ταξείδιόν μας βοηθητικός.

Σ. (δεικνύων τον Κλαδᾶν)

Ἀλλὰ ἐκεῖθεν ἀπειλεῖται θύελλα.
Τὴν ἔκρηξίν της θέλω πειραθῇ
πάσῃ δυνάμει ν' ἀποτρέψω. Ἄχ, δεινὴ
εἶνε ἡ βία τῶν παθῶν, ἐμπίπτουσα
εἰς νεαρὰς καρδίας. Τὸ προεῖδον, φεῦ!

ΑΝ *Εἴθε νὰ ἐπιτύχῃς. Ἔχεις ἐπ' αὐτοῦ*
ἰσχὺν μεγάλην. Ἴσως θὰ εἰσακουσθῇς.

(Ὁ Ἀνδρουλῆς ἀπελθὼν καθίζει ἐπί τινος βράχου, ὁ δὲ Σήφης πλησιάζει τὸν Κλαδᾶν)

Σ. *Ἀντώνιε, τὰ πάντα ἡτοιμάσθησαν*
νὰ πλεύσωμεν εἰς Κρήτην· σὲ προσμένομεν·
Δὲν μὲ ἀκούεις; Εἶνε ἡ καρδία σου
εἰς τὴν φωνὴν τοῦ φίλου σου ἀνάλγητος;

(Ὁ Κλαδᾶς ἀνακαθίζει)

Τὸ ἄλγος τοῦ τρωθέντος ἐν τῷ ἔρωτι
δὲν μέμφεταί τις· ὄχι, εἶνε σεβαστόν·
Πλὴν δουλικῶς νὰ ὑποκύπτῃς εἰς αὐτὸ
οὔτε γενναῖον εἶνε, οὔτε ἀνδρικόν.
Ἀπόσεισε τὴν ἀλγεινὴν ἀνάμνησιν
ὡς ἐφιάλτην κ' εἰς τοὺς κόλπους μας ἐλθέ,
εἰς τοὺς πιστούς μας κόλπους, ὅπου πάντοτε
ἀγάπην θέλεις εὕρῃ κι' ἀφοσίωσιν.

Μὴ ἀναλίσκῃς τὴν μεγάλην σου ψυχὴν
εἰς πάθος φίλαυτον καὶ ἀποκλειστικόν.
Καθοσιώσου εἰς τὸν ἅγιον σκοπόν,
τὸν ἀφορῶντα τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν.
Ἐγείρου, ἡ γλυκεῖα μᾶς καλεῖ πατρίς.
Εἰς τὰς περιπετείας, εἰς τὸν κίνδυνον
θέλεις ἐπανακτήσῃ πάλιν σεαυτόν.
Τοῦ πόντου ὁ ὁρίζων ὁ ἀπέραντος,
ἡ θέα τῆς πατρίδος, ἣν πηγαίνομεν
τῆς ξένης δεσποτείας νὰ λυτρώσωμεν,
ὁ ζωογόνος τῶν ὀρέων της ἀὴρ
θὰ σοὶ ἐπαναδώσουν τὴν ἐνέργειαν,
ἣν ἔχεις ἀπολέσῃ· θὰ φαιδρύνωσι
τὰ σκότη τῆς καρδίας, θὰ ὑψώσωσι
τὸ πεπτωκός σου πνεῦμα.

ΚΛ. (ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἀνηγέρθη· ἐν συγκινήσει)

Ναί, πηγαίνωμεν.
Ὦ φίλοι—ὦ πατρίς μου, ναί, πηγαίνωμεν.
Συγχώρησόν με, Σήφη μου· σ' ἐλύπησα.
Ἀλλὰ παρῆλθεν.—Ἀ, ἡ ἄπιστος γυνή,
καὶ τῆς θαλάσσης ταύτης πλέον ἄστατος!

Σ. *Λησμόνησέ την, περιφρόνησον αὐτήν.*

ΚΛ. *Νὰ προτιμήσῃ τὸν Βρεντάνον!—ὦ ποτὲ*
δὲν θέλω συγχωρήσῃ τὴν ἀπάτην της.
Νὰ προτιμήσῃ ἄλλον!—ὤ, ἀδύνατον,
ἐὰν δὲν τὸν ἠγάπα.

Σ. *Μὴ ἀνακυκλοῖς*
τὸ παρελθὸν εἰς μάτην ἐν τῇ μνήμῃ σου·
Μὴ ζήτει λόγον, ὅπου ἐπεκράτησεν
ἀκαριαία τύφλωσις τοῦ πνεύματος

τῆς κόρης. Σὲ λυποῦμαι, πλὴν καὶ χαίρομαι,
διότι διεῤῥάγη τέλος ὁ δεσμός,
ὅστις μετὰ τῆς Λήμνου σὲ συνέδεε.
Πηγαίνωμεν.

(Ὁ Κλαδᾶς μένει ἀκίνητος)

Διστάζεις ; μετενόησες ;

ΚΛ. Ἤθελον νὰ τῇ ῥίψω κατὰ πρόσωπον
τὸ μῖσός μου, τὴν περιφρόνησίν μου
καὶ εἰς τὸ γάλα τῆς χαρᾶς της ἤθελον
δριμύτατον νὰ χύσω δηλητήριον.

Σ. Νὰ μὴ τὴν ἐπανίδῃς. Θὰ ταπεινωθῇς,
τὸ ἄλγος σου δεικνύων πρὸς ἀνάλγητον.
Ἐλθέ, τὴν ἐκδικεῖσαι, τὴν περιφρονεῖς,
ἐν σιωπῇ μακράν της ἀπερχόμενος.

Πρὶν ἢ ἀπέλθῃ εἰς Κρήτην, ἐπιθυμεῖ νὰ τὴν ἐπανίδῃ, νὰ ῥίψῃ κατὰ πρόσωπον αὐτῆς τὸ μῖσος. Ὁ ἑταῖρος Σήφης τὸν ἐμποδίζει· πλὴν ὁ Κλαδᾶς δὲν ὑπακούει.

Ἡ εἰς τὴν φοβερὰν θυσίαν ἐξαναγκασθεῖσα Μαρία ἐξακολουθεῖ ἀγαπῶσα τὸν Κλαδᾶν. Ἔδωκεν εἰς τὸν Βρεντάνον τὴν χεῖρα μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν καρδίαν. Ἐνῷ αὕτη διαλογίζεται καὶ νὰ φονευθῇ ἐν ἀνάγκῃ, λέγουσα :

Ἀντώνιε, τὸ σκότος ὅ περ ἤπλωσες,
μακράν μου φεύγων, ἐπὶ τῆς καρδίας μου,
ποτὲ δὲν θὰ φαιδρύνῃ λάμψις τῆς χαρᾶς.
Ἡ ἄλλη νύξ, ἡ αἰωνία, ῥιγηλὴ
τοῦ πόνου μου τὴν νύκτα θὰ διαδεχθῇ.
Ἐσώθης. Μετ' ὀλίγον θὰ σωθῶ κ' ἐγώ.
Τὴν γέφυραν τοῦ χρόνου τὴν συνδέουσαν

τὸ σήμερον καὶ αὔριον ἡ χεὶρ αὐτὴ
νὰ τὴν συντρίψῃ παραχρῆμα δύναται . . .

εἰσέρχεται αἴφνης ὁ Κλαδᾶς, ἐλέγχων αὐτὴν ἐπὶ ἀπιστίᾳ.

Εἶνε σπαρακτικὴ ἡ συνάντησις· ἡ Μαρία ἀρνεῖται νὰ ὁμολογήσῃ τὸ αἴτιον τῆς ἀπιστίας· πίπτει ἀναίσθητος ἐπὶ ἀνακλίντρου, μὴ δυναμένη νὰ ὑπομένῃ πλέον. Ἐν τῷ μεταξὺ εἰσέρχεται ὁ Βρεντάνος. Οἱ δύο ἐρασταὶ ἀλληλοϋβρίζονται, ρῆξις δ' ἐπίκειται· ἡ Μαρία ζητεῖ νὰ τοὺς ἀποχωρίσῃ. Λέγει εἰς τὸν Κλαδᾶν ν' ἀπέλθῃ, ἀποστρέφων τὸ βλέμμα ἀπὸ τῶν ταπεινῶν καὶ ἀτενίζων εἰς τὰ ὕψη, ὅπου ἡ πατρὶς προσμένει τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτῆς. Ἀλλ' ἐκ τῆς φράσεως ταύτης ἔτι μᾶλλον παροργίζεται ὁ Βρεντάνος λέγων αὐτῇ, ὅτι δὲν εἶνε μνηστὴ αὐτοῦ πλέον. Ζητεῖ νὰ ἐξέλθῃ, ἵνα καταμηνύσῃ τὸν Μελισσηνὸν εἰς τὰς βενετικὰς ἀρχάς· ἀλλὰ μαντεύει τοῦτο ἡ Μαρία καὶ ἀποπειρᾶται νὰ τὸν ἐμποδίσῃ. Ὁ Βρεντάνος ἀπωθεῖ αὐτήν· ὁ Μελισσινὸς τὸν καλεῖ ἄνανδρον, οὗτος δὲ τὸν πλήττει εἰς τὸ στῆθος.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰσέρχεται εἰς τὸν θάλαμον ὁ Βενετὸς ἀρχιστράτηγος· μανθάνει τὸν ὑπὸ τοῦ Βρεντάνου θάνατον τοῦ Κλαδᾶ· οὗτος, δικαιολογούμενος δεικνύει τὴν ἐπιστολήν, ἐξ ἧς καταφαίνεται ἡ καταγωγὴ τοῦ φονευθέντος καὶ ἡ πρόθεσις μεταβάσεως εἰς Κρήτην πρὸς ἐπανάστασιν. Ὁ Λορεδάνος ἐλέγχει τὸν Βρεντάνον ἐπὶ τῇ αἰσχίστῃ χρήσει τῆς ἐπιστολῆς, ἀποδιώκων αὐτόν.

Θνήσκων ὁ Ἀντώνιος, πληροφορεῖται τὸ ἀπόρρητον τῆς φαινομενικῆς ἀπιστίας τῆς Μαρίας, παρ' ἧς ἐπικαλεῖται μεσιτείαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν συντρόφων αὐτοῦ. Ὁ Λορεδάνος ὑπόσχεται, μετὰ δὲ τὴν ἀποδίωξιν τοῦ Βρεντάνου λαμβάνει ὑπὸ τὴν αἰγῖδα αὐτοῦ τὴν Μαρίαν.

Τὸ δρᾶμα τοῦτο ὑπερέχει πάντων τῶν σταλέντων ἐπὶ εὐγενείᾳ περὶ τὴν σύνθεσιν, ἀποπνέει ἰδανισμὸν καὶ φιλοπα-

τρίαν· ἔχει δὲ γλῶσσαν καθαρὰν καὶ γενναίαν ποιητικὴν σύλληψιν. Προσηκόντως ἀπεικονίζονται οἱ διάφοροι χαρακτῆρες: ὁ τοῦ Κλαδᾶ περιπαθής, φιλόπατρις ἅμα καὶ ἐμπαθὴς καὶ ὁρμητικός· ἐν ταῖς ἀρτηρίαις αὐτοῦ ρέει τὸ ἀνυπότακτον τοῦ Κρητὸς αἷμα. Ἐντέχνως περιγράφεται ὁ χαρακτὴρ τῆς σωσιπόλιδος Ἑλληνίδος Μαρίας, ἔτι μᾶλλον εὐγενέστερος δεικνύμενος ἐν τῇ τελευταίᾳ πράξει τοῦ δράματος. Ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς κατισχύει τοῦ ἔρωτος ἡ πατρίς. Προσφέρει τὴν χεῖρα εἰς τὸν Βρεντάνον πρὸς σωτηρίαν τοῦ Κλαδᾶ, οὐ μόνον διότι ἀγαπᾷ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ διότι ποθεῖ νὰ χρησιμεύσῃ οὗτος πρὸς ἱερώτερον σκοπὸν—πρὸς τῆς Κρήτης τὴν ἀπελευθέρωσιν. Ἰδεώδης καὶ ἡρωικὴ ἐν πολέμῳ, τοιαύτη εἶνε καὶ ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ ἔρωτος.

Μετ' ἐπιτυχίας ἐπίσης περιγράφεται ὁ φαῦλος χαρακτὴρ τοῦ Ἐνετοῦ Βρεντάνου, ἀλλ' ἡ τιμωρία αὐτοῦ δὲν εἶνε δυστυχῶς ἡ προσήκουσα. Ὁ εὐγενὴς καὶ ἀθῶος Κλαδᾶς φονεύεται ἀνάνδρως ὑπὸ τοῦ Βρεντάνου, ὅστις σχεδὸν μένει ἀτιμώρητος, εἰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἰδίᾳ ἔπρεπε νὰ πέσῃ ἡ τιμωρία τῆς τραγῳδίας. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἀποδιώκεται μετὰ περιφρονήσεως ὑπὸ τοῦ Βενετοῦ ἀρχιστρατήγου, στερεῖται δὲ τῆς Μαρίας. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη κάθαρσις δὲν εἶνε πλήρης. Ὁ Κλαδᾶς μανθάνει θνήσκων, ὅτι πρὸς χάριν αὐτοῦ καὶ τῆς πατρίδος ἐθυσίασεν ἡ Μαρία τὸ αἴσθημα αὐτῆς. Ὁ δολοφονηθεὶς ἐκ Κρήτης ἥρως διεκδικεῖ οὕτως ὑπὲρ ἑαυτοῦ πλήρη τὸν ἔλεον τοῦ ἀναγνώστου, ἀλλ' ἀμφισβητεῖ μετὰ τῆς Μαρίας τὸ πρόσωπον τοῦ πρωταγωνιστοῦ.

Αἱ ἐλλείψεις αὗται μειοῦσι μέν, πλὴν δὲν αἴρουσι τὴν ἀξίαν τῆς τραγῳδίας ταύτης, δικαίως ἀξιούσης τὴν δάφνην.

Ἡ Ἐπιτροπεία, λαβοῦσα ὑπ' ὄψει τὰς εἰς τὸν ἀγῶνα σταλείσας τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας, ἐκ μὲν τῶν κωμῳδιῶν βραβεύει ὁμοψήφως τὸν ποιητὴν τῆς «Ἀλεποῦς», ἐπαινεῖ δὲ τοὺς ποιητὰς τοῦ «Ἐπισκεπτηρίου» καὶ τῶν «Ἀνθράκων».

Ἐκ δὲ τῶν τραγῳδιῶν βραβεύει κατὰ πλειονοψηφίαν τὸν ποιητὴν τῆς «Κόρης τῆς Λήμνου», τῆς μειονοψηφίας βραβευούσης τοὺς ποιητὰς τῆς «Κόρης τῆς Λήμνου» καὶ τοῦ «Υἱοῦ τοῦ Βασιλέως». Ἐπαινεῖ δὲ τοὺς ποιητὰς τοῦ «Υἱοῦ τοῦ Βασιλέως» καὶ τοῦ «Λέοντος Χαμαρέτου».

Ἡ ἐπὶ τοῦ Λασσαναίου ἀγῶνος Ἐπιτροπεία

Θ. Ἀφεντούλης

Γ. Μιστριώτης

Ν. Καζάζης *(εἰσηγητής)*

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΪΤΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΙΤΣ